Integreringsbarometeret 2005

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Foto: Henrik Kreilisheim

Forord

Integrering og mangfold engasjerer. Holdninger skaper grobunn for handlinger. Det er viktig å kjenne til og følge endringer i befolkningens holdninger til integrerings- og mangfoldsspørsmål over tid. Kunnskap gir bedre beslutnings-grunnlag. Tilsvarende viktig er det å sammenligne holdninger til disse spørsmålene i befolkningen i flere land. Dette er bakgrunnen for at Integrerings- og mangfolds-direktoratet (IMDi) har fått utarbeidet Integreringsbarometeret 2005.

Integreringsbarometeret er utarbeidet av MMI Univero og rapporten er skrevet av Håkon Kavli. Arbeidet er utført med finansiell støtte fra Kommunal- og Regional-departementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Spørreskjemaene er utlånt fra tilsvarende undersøkelse i Sverige for å få sammenlignbare data med Sverige og andre Europeiske land. Takk til Integrationsverket som på denne måten har bidratt til at årelangt utviklingsarbeid er gjort tilgjengelig for IMDi og norsk offentlighet!

Integreringsbarometeret gir grunnlagsdata som bør bearbeides og tolkes. IMDi vil invitere forskere og andre kunnskapsmiljø til videre analyser og vurderinger av materialet. Følg med på www.imdi.no.

Oslo, 2. januar 2006

Osmund Kaldheim
Direktør
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)

Innhold

Forord 3
Innledning 6

Kapittel 1. Generelle trekk i holdninger 7
Hvor sentral er innvandringsdebatten? 7
Ordenes klang 8
Vurdering av integrering 9
Avslutning 10

Kapittel 2. Opplevd diskriminering og rasisme i Norge 11
Norge er ikke et rasistisk samfunn, men mange mener rasismen har økt og vil bli større 11
Hvordan rasismen kommer til uttrykk – krenkende kommentarer og handlinger 13
Diskriminering forekommer, men kan gjøres noe med 14
Erfaring med diskriminering i og utenfor arbeidslivet 15
Graden av diskriminering i andre situasjoner 17
Avslutning 18

Kapittel 3. Viljen til å bidra selv 20
Viljen til innsats for integreringen i samfunnet og i arbeidslivet 20
Viljen til å hjelpe barn og ungdom 21
Viljen til å reagere mot rasisme 22
Avslutning 25

Kapittel 4. Mer om holdninger til integrering og til innvandrere i Norge 26
Fremmedfrykt og fremmedskepsis i Norge 26
Holdning til integrering av innvandrere i det norske samfunn 30
Holdning til integrering av innvandrere på arbeidsmarkedet 35
Holdninger til muslimer og Islam 40
Avslutning 45

Kapittel 5. Hva kan myndighetene gjøre? 47
Myndighetenes arbeid mot diskriminering 47
Holdning til bosattes rettigheter og til bruk av språktest før innvilget statsborgerskap 48
Kommunenes integrering av flyktninger, språkundervisning og seremonier for statsborgerskap 49
Tiltak på arbeidsmarkedet 51
Avslutning 52

Kapittel 6. Meninger om aktuelle samfunnsspørsmål 53
Arrangerte ekteskap 53
Omskjæring 54
Holdninger til bruk av skaut i ulike situasjoner 55
Familiegjenforening 57
Avslutning 57

Kapittel 7. Integreringsbarometeret 2005 oppsummert 58
Hovedinntrykket 58
Myndighetene kan regne med drahjelp… 58
…men også motstand 59
Mangfold innenfor rammene av norsk skikk og bruk 59
Skepsis til likebehandling fra konkurranseutsatte grupper 59
Nordmenns forhold til muslimer preges av usikkerhet og skepsis 60
Myndighetenes viktigste oppgaver 60

Innledning

Denne rapporten gjengir resultater fra spørreundersøkelsen "Integreringsbarometeret 2005". Spørreskjemaet finnes vedlagt rapporten, og bygger i stor grad på problemstillingene i det svenske "Integrationsbarometer 2004", utviklet av det svenske Integrationsverket i samarbeid med TEMO Univero i Sverige. Vi har tatt hensyn til norske forhold og i tillegg lagt inn spesifikke problemstillinger fra den norske debatten i spørreskjemaet. MMI har vært ansvarlig for all datainnsamling og rapportering av resultatene. Datainnsamlingen ble gjennomført i løpet av november 2005. Undersøkelsen er gjennomført postalt. Det ble vervet et tilfeldig befolkningsutvalg på telefonen, hvor de som sa seg villig til å delta fikk tilsendt spørreskjema i posten. Utvalget er sammensatt og vektet statistisk ut fra fordelingen i befolkningen med tanke på kjønn, alder og geografi.

Resultatene bygger på 1200 svar, eller 64 prosent av de som fikk invitasjon til å delta i undersøkelsen. Disse kan vi med rimelig grad av sikkerhet si gjenspeiler den norske befolkningen som helhet, og at resultatene dermed er landsrepresentative. Alle utvalgsundersøkelser er imidlertid beheftet med feilmarginer, og resultatene bør tolkes innenfor feilmarginer +/- 1,7 pp (ved 10/90 fordeling) til +/- 2,8 pp (ved 50/50 fordeling).

En utfordring med alle spørreundersøkelser på norsk, mot tilfeldige utvalg av befolkningen, er å oppnå et tilstrekkelig antall intervjuer av personer med innvandrerbakgrunn. 4 prosent i vårt utvalg, mot ca 7,5 prosent i befolkningen, har innvandrerbakgrunn. Gruppen er altså underrepresentert i undersøkelsen, og dette bør tas med i betraktningen i tolkningen av tallene. Resultatene må altså i stor grad tas til inntekt for den etnisk norske befolknings erfaringer og holdninger til det vi spør om. Der hvor innvandrerne har svart vesentlig forskjellig fra "folk flest" i undersøkelsen, vil vi gjøre leserne oppmerksomme på det underveis i rapporten. Tabellverk hvor resultatene er brutt ned på undergrupper av befolkningen er levert IMDI, men ikke trykket i denne rapporten grunnet omfanget.

Rapporten er disponert i seks hovedkapitler. Kapittel 1 starter med en redegjørelse av generelle forhold vedrørende undersøkelsens hovedproblemstilling – status for integreringen av innvandrere i det norske samfunn. Kapittel 2 omhandler opplevd diskriminering og rasisme i Norge – og belyser omfanget av praktiske hindringer mot integrering. Kapittel 3 redegjør for viljen til å bidra selv - og belyser nordmenns holdninger til å delta i integreringsfremmende tiltak. Kapittel 4 omhandler befolkningens holdning til integrering av innvandrere i samfunnet og i arbeidslivet, og holdningen til muslimer og Islam i Norge. Her behandler vi også spørsmålet om fremmedskepsis. Kapittel 5 redegjør for hva folk mener myndighetene kan gjøre i integreringsarbeidet. I Kapittel 6 viser vi til slutt resultatene fra meningene i befolkningen om arrangerte ekteskap, omskjæring, familiegjenforening og bruk av skaut. Sitatene i rapporten er anonyme avskrifter fra spørreskjemaets siste side, hvor de som ønsket kunne komme med utdypende kommentarer.

Håkon Kavli MMI Univero 15.12 2005

Kapittel 1

Generelle trekk i holdninger

Denne undersøkelsen er det første ”Integreringsbarometeret” som er gjennomført i Norge. Befolkningens holdninger til innvandrere og integrering har riktignok blitt fulgt gjennom en årrekke, både i MMIs ”Norsk Monitor” og av SSB.

Siden Integreringsbarometeret er gjennomført postalt, og som en egen undersøkelse, har det vært anledning til å dekke problemstillingene mer i detalj, og også flere problemstillinger en det som har vært gjort til nå på området. Tiden vi har hatt til rådighet har fordret en relativt rask gjennomgang av resultatene. Dette kapittelet tar for seg noen generelle trekk i befolkningens holdninger til innvandring og integrering.

Hvor sentral er innvandringsdebatten?

Et sentralt spørsmål innledningsvis er hvor opptatt ”folk flest” er av innvandring. Andelen som kjenner til hvor mange innvandrere som faktisk bor i landet kan være ett mål på interessen for samfunnsområdet. Det mest riktige svaret er 7,5 prosent eller ca 350 000 personer.

Tabell 1. Norge har 4,6 millioner innbyggere. Hvor mange innvandrere tror du det er i landet?

Antall intervju	1203
Befolkning(000)	3 697
Om lag 150 000 (3,5 % av innbyggerne)	20%
Om lag 350 000 (7,5 % av innbyggerne)	41%
Om lag 500 000 (11 % av innbyggerne)	16%
Om lag 700 000 (15 % av innbyggerne)	5%
Vet ikke	17%
Ubesvart	1%
**Sum	100%

Som vi ser svarer 41 % det korrekte alternativet, 20 % underestimerer, mens 21% overestimerer antallet innvandrere i Norge. Et stort mindretall av befolkningen ser ut til å kjenner det korrekte tallet eller innslaget av innvandrere i Norge, uten at vi med sikkerhet kan si hvor mange som bare har tippet og krysset av riktig alternativ. Men et flertall krysser av på ett av de andre alternativene, noe som kan tyde på relativ liten bevissthet rundt spørsmålet hos mange.

Men kanskje mer illustrerende, har vi gjort en rangering av ulike samfunnsområder ut fra hvor viktige folk synes de er i samfunnsdebatten. Hvor på listen over viktige saker innvandring/ integrering plasserer seg viser Diagram 1 (neste side). For en fullstendig rangering av sakene vises det til rapportens tabellvedlegg. Sammenliknet med de store velferdssakene som skole/ utdanning, og eldreomsorg, havner "integrering av innvandere" og "flyktninger og innvandring" nokså langt ned på listen over viktige samfunnsom-råder. 1 av 10 velger de to siste som viktige samfunnsområder (flere svar mulig), mens mellom 40 og 50 prosent velger velferdssakene. Blant de sakene som færrest ser på som et viktig problemområde, er "Rasisme og fremmedfiendtlighet" og "Likestilling".

Spørsmål knyttet til integrering, innvandring og flyktninger havner altså midt på treet blant alle saker folk mener er viktige utfordringer i vårt samfunn. Dette resultatet stemmer godt overens med befolkningens prioriteringer av enkeltsaker før stortingsvalget 2005. 1 av 10 høres kanskje ikke mye ut. Men noe av grunnen til at velferdssakene havner så høyt opp på listen er at de berører så mange. Integrering, innvandring og flyktinger berører relativt få, men likevel nevnes saksområdet av 1 av 10. Ut fra størrelsen på samfunnsområdet oppleves integrering av innvandrere og flyktninger som viktig for mange, og innvandringsdebatten er mer sentral enn størrelsen på samfunnsområdet kanskje skulle tilsi.

Diagram 1: Utvalgte samfunnsområder rangert ut fra deres viktighet (nb! ufullstendig liste)

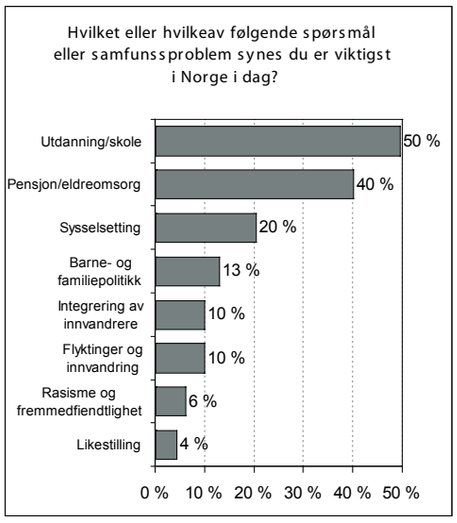

Ordenes klang

Ordende mangfold, inkludering og integrering brukes om hverandre i den norske debatten. Hva de betyr og hvilke praktiske implikasjoner de skal ha, er gjenstand for en debatt som vi ikke skal gå inn på her. Hvordan disse ordene oppfattes i befolkningen kan likevel bidra til å kaste lys over nordmenns generelle holdninger til tematikken de berører. Derfor stilte vi spørsmål om ordene ble oppfattet negativt, positivt eller nøytralt.

"(...) integrering, mangfold, inkludering fikk man med seg ettertanken - begrepene gjelder jo for oss alle. Men dessverre - så er våre kulturer så vidt forskjellige."

Tabell 2. Forbinder du ordene under med noe positivt, noe negativt eller stiller du deg nøytral til dem?

	Integrering	Mangfold	Inkludering
Positiv	47%	50%	55%
Nøytral	40%	38%	35%
Negativ	9%	8%	5%
Ubesvart	4%	4%	4%
**Sum	100%	100%	100%

Som tabell 2 viser, oppfattes integrering, mangfold og inkludering som stort sett positive ladede ord. Av de tre ordene er det integrering som færrest forbinder med noe positivt. Det er ingen vesentlige forskjeller mellom kjønn, aldersgrupper eller hvor i landet en bor i oppfattelsen av begrepet "integrering". Men de med høyere utdannelse og de med høyere inntekter har høyest andeler som forbinder "integrering" med noe positivt. De som ikke kjenner noen innvandrere og sjelden eller aldri omgås innvandrere oppfatter på den annen side ordet mindre positivt ladet enn andre.

Vurdering av integrering

Etter å ha kunnet reflektere en del over temaet gjennom besvarelsene i første del av skjemaet, fikk respondentene stilt spørsmålet om hvordan de mener integreringen av innvandrere i det norske samfunnet fungerer – i det store og hele. Her vil svarene kunne variere i lys av respondentenes grunnholdning. De som er for integrering, men synes arbeidet går for sakte eller i feil retning vil kunne svare negativt på spørsmålet. De som er mot integrering, og synes arbeidet med integrering går sakte, vil kunne svare positivt på spørsmålet. Alt i alt tror vi disse forholdene balanserer hverandre ut. Det er derfor totalfordelingen av svarene på spørsmålet vi viser i Diagram 2.

Diagram 2: I det store og hele, hvordan synes du integreringen av innvandrere i det norske samfunnet fungerer?

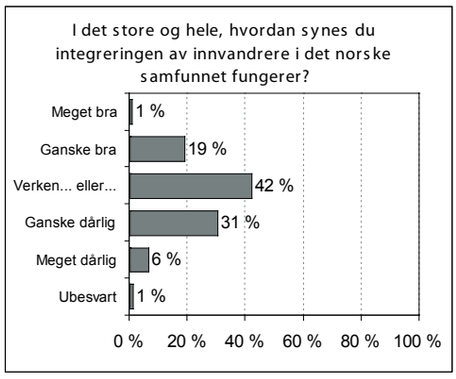

En relativt stor andel av befolkningen har en nøytral holdning til hvordan integreringen av innvandrere fungerer. Mange kjenner nok ikke saksområdet godt nok til at de føler de kan ta stilling til hvordan det fungerer, og det er grunnen til at en så høy andel velger midtkategorien på skalaen. Blant de som tar stilling, er det en klar overvekt av de negative framfor de positive. Forskjellen på 17 prosentpoeng er signifikant. Ser vi bort fra de som ikke tar stilling, synes altså flere at integreringen i det norske samfunnet går dårlig enn bra.

"Jeg synes integreringspolitikken i Norge er veldig spesiell."

"Norge trenger en integreringspolitikk. Vi har ingen i dag."

Menn synes integreringen fungerer dårligere enn kvinner. Ellers er det bare små forskjeller avhengig av demografisk bakgrunn. De som har kontakt med flere enn ti innvandrere og ofte omgås innvandrere synes integreringen fungerer bedre enn andre.

Vi stilte også spørsmål om hvor lett eller vanskelig man mener det er for innvandrere å komme inn i det

norske samfunnet. Dette er et mer nøytralt spørsmål som kan besvares uansett grunnholdning. Et klart flertall av befolkningen mener det er vanskelig å komme inn i det norske samfunnet. Mer enn 2 av 3 mener det er ganske vanskelig. 1 av 5 mener det er ganske lett. Folk flest mener altså at det krever en innsats før innvandrere kommer inn i det norske samfunnet, men innsatsen kan selvfølgelig gå begge veier og gjelde så vel etniske nordmenn som innvandrerne selv.

Diagram 3: Mener du at det er lett eller vanskelig for de fleste innvandrere å komme inn i det norske samfunnet?

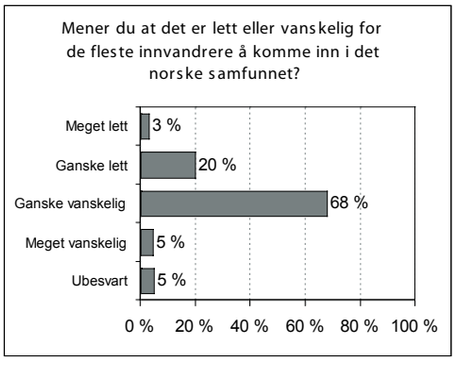

Menn mener det er lettere enn kvinner, mens de med høyest utdannelse mener det er vanskeligere enn andre for innvandrere å komme inn i det norske samfunnet. Det er interessant å se at det ikke er noen forskjeller mellom innvandrere og etnisk norske i utvalget i svarfordelingen på dette spørsmålet.

Avslutning

I dette innledende kapittelet har vi sett hvordan de fleste har en positiv oppfatning av ordene integrering, mangfold og inkludering, men ordet integrering klinger nok ikke like godt i folks ører som de andre to. Mange nordmenn kjenner til omtrent hvor mange innvandrere som bor i landet, og integrering og innvandring er noe nordmenn synes er relativt viktig. Kanskje henger det sammen med oppfatningen av at integreringsarbeidet ikke går så godt. Det er flere som er negative enn positive til hvordan integreringen fungerer i Norge. Og mange mener det er vanskelig for innvandrere å komme inn i det norske samfunnet.

Mange av de som har besvart spørreskjemaet har hatt mer på hjertet og har skrevet dette ned i kommentarfeltet i skjemaet. Vi lar følgende talende sitat avslutte dette innledende kapittelet:

"Jeg er glad for at vi har blitt et samfunn med mange kulturer. Men det kan bekymre meg hvordan vårt gode, trygge samfunn kan utvikle seg i negativ retning hvis vi ikke klarer å integrere innvandrere. Det er viktig at barna deres føler seg velkommen og får trives og utvikle seg på samme måte som norske barn.

Muslimer er ingen trussel for oss så lenge ikke de fremmedkulturelle gruppene blir isolerte, så lenge de har gode forhold slik som vi andre har. Jeg synes IKKE at vi skal godta skikker som er ulovlige og skadelige. Jeg skulle ønske at det var muligheter for innvandrerkvinner å komme ut og bli kjent med oss alle, kunnskap til alle er også helt sentralt. Alle må lære norsk og bli gjort i stand til å delta i samfunnet. De har mye å bidra med til det norske samfunn. Bl.a har mange utdannelse som de må få bruke, for sin og samfunnets skyld."

Kapittel 2.

Opplevd diskriminering og rasisme i Norge.

Dette kapittelet omhandler opplevd diskriminering og rasisme i Norge, ikke først og fremst blant innvandrerne selv, men blant etniske nordmenn i rollen som vitner til rasistiske eller diskriminerende handlinger overfor innvandrere.

Det går an å påstå at diskriminering og rasisme virker som motkrefter til en vellykket integreringspolitikk. Resultatene fra denne delen av undersøkelsen belyser i så måte *omfanget* av praktiske hindringer mot integrering i Norge. Men også *alvoret* bak rasismen og diskrimineringen må tas i betraktning når en leser resultatene. Selv om omfanget av rasisme er mindre enn omfanget av diskriminering, er kanskje alvoret større. Eller er det heller slik at konsekvensene av å bli diskriminert legger større hindringer i veien for innvandreres livsutfoldelse enn rasismen, og i så måte er mer alvorig? Det er også en forskjell mellom rasisme og diskriminering i forhold til intendert handling. Rasisme er alltid intendert, dvs. at enkeltpersoner utøver rasisme med overlegg. Diskriminering trenger ikke å være intendert, men kan like gjerne ligge på systemnivå og ses på som summen av individuelle handlinger innenfor et regelverk eller en kultur. Hvor grensen mellom diskriminering og rasisme egentlig går, er ikke tema for rapporten og vi lar diskusjonen ligge i denne omgang.
Vi vil starte med en redegjørelse for svarene på spørsmålene om rasisme i undersøkelsen; om Norge er et rasistisk samfunn, hvordan folk ser på utviklingen av rasisme i Norge og hvordan rasismen kommer til uttrykk.

Norge er ikke et rasistisk samfunn, men mange mener rasismen har økt og vil bli større.
Et av utsagnene i spørreskjemaet går rett på sak og ber folk ta stilling til i hvilken grad påstanden "Norge er et rasistisk samfunn" passer med deres egen oppfatning. Over halve befolkningen synes dette passer dårlig med deres oppfatning, og i tillegg sier nesten en firedel av befolkningen at dette ikke passer i det hele tatt. Til sammen kan vi si at 3 av 4 nordmenn ikke kjenner seg igjen i beskrivelsen av Norge som et rasistisk samfunn. Likevel mener rundt 1 av 5 at det passer i noen grad at Norge er et rasistisk samfunn.

Diagram 4. Stilling til påstanden "Norge er et rasistisk samfunn!"

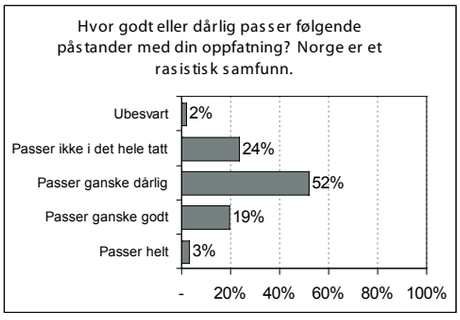

Det er ingen forskjeller i oppfattelsene her på tvers av kjønn, alder, landsdel, utdanning eller inntekt. Men innvandrerne i utvalget svarer i mindre grad enn etniske nordmenn at utsagnet passer ganske dårlig (signifikant forskjell). Altså synes innvandrere det norske samfunnet er mer rasistisk enn nordmenn flest. Det samme gjelder blant de som aldri omgås innvandrere, der 9 prosent sier at utsagnet passer helt med deres oppfatning (mot 3 prosent totalt). Også ansatte i kommune/fylkeskommune mener i større grad enn andre at Norge er et rasistisk samfunn, med 28 prosent som sier utsagnet passer ganske godt. Dette er interessant fordi det er "kommunenorge" som har det praktiske ansvaret for integreringen, og ansatte her har altså en noe annen oppfattelse av graden av rasisme i landet enn andre.

"Det er ingen spørsmål vedrørende innvandrernes holdninger til nordmenn. Jeg har faktisk vært vitne til rasistiske uttalelser fra innvandrere til nordmenns holdninger og væremåte"

I de fleste skriftlige kommentarene om rasisme i undersøkelsen sier folk at rasismen går begge veier. Det er grunnlag for å si at rasisme finnes i det norske samfunnet, selv om et flertall ikke vil gå så langt som å kalle Norge rasistisk. Samtidig mener til sammen 38 prosent at rasismen har økt i Norge det siste året, og 29 prosent mener rasismen vil være større i Norge om fem år enn det den er i dag. I tillegg er det 40 prosent som ikke tror på noen endring i den ene eller andre retningen. Dette er såpass store mindretall at de er verdt å nevne. Det råder altså en viss pessimisme med tanke på utviklingen av rasisme i landet, som diagrammene 5 og 6 viser.

Diagram 5. Stilling til påstanden "Rasismen har økt i Norge det siste året"!

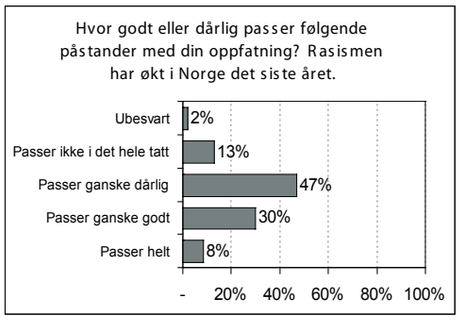

Folk over 50 år, de med lavest inntekt og folk i Nord-Norge trekker opp snittet for de som mener rasismen har økt. Innvandrerne i utvalget svarer også vesentlig forskjellig fra etniske nordmenn, og har 22 prosent som sier at dette passer helt med deres oppfatning (mot 8 prosent totalt, signifikant forskjell). De som aldri omgås innvandrere svarer i større grad enn andre at påstanden passer med deres oppfatning.

Diagram 6. Tror du rasismen kommer til å være større eller mindre om 5 år sammenliknet med hvordan det er i dag?

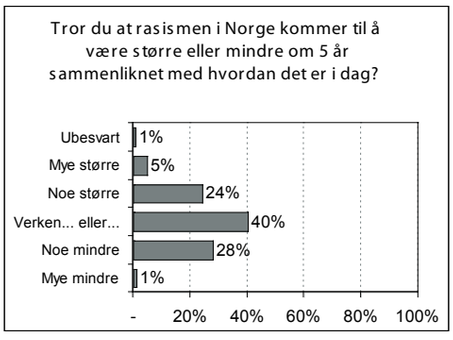

Når det gjelder troen på utviklingen om 5 år, skiller ikke innvandrere i utvalget seg fra etniske nordmenn. Men kontakt med innvandrere skiller: De som har kontakt med mer enn fem innvandrere selv, har større tro på at rasismen kommer til å være *mindre* enn andre. På den annen side mener de som sjelden eller aldri omgås innvandrere i større grad enn andre at rasismen kommer til å øke.

Mange innvandrere mener altså at rasismen har økt det siste året. Samtidig er det større optimisme å spore om fremtiden blant de som er i kontakt med innvandrere selv. Antakelig er denne optimismen farget av egen innstilling og erfaring ut fra den relativt høye kontakten med innvandrere, men den kan likevel være med islett av håp på vegne av de innvandrerne man har kontakt med.

Hvordan rasismen kommer til uttrykk – krenkende kommentarer og handlinger.

I spørreundersøkelsen er rasisme operasjonalisert til å gjelde "krenkende kommentarer" og "krenkende handlinger" mot muslimer og mot fargede. Dette er den synlige rasismen mot synlige minoriteter og som det ligger intendert handling bak. Tabell 3 og 4 viser hvor stor andel av befolkningen som har vært vitne til krenkende kommentarer og krenkende handlinger overfor disse to gruppene, som en indikasjon på omfanget av rasisme i Norge.

Det er bare små forskjeller i besvarelsene for bevitnelse av rasisme mot muslimer og fargede. Det virker som om muslimer er noe mer utsatt for krenkende kommentarer enn fargede generelt. Det er stor forskjell på omfanget av krenkende kommentarer og krenkende handlinger overfor disse innvandrergruppene, skal vi tro resultatene. 43-45 prosent av befolkningen har vært vitne til krenkende kommentarer, mens bare 4-5 prosent har vært vitne til krenkende handlinger.

Tabell 3. Vitne til krenkende KOMMENTARER

	Har du i løpet av 2005 vært vitne til krenkende kommentarer…	
	…mot muslimer	…mot fargede
Aldri	64%	65%
1 gang	6%	9%
2-3 ganger	13%	13%
4 ganger eller flere	17%	12%
Ubesvart	1%	1%
**Sum	100%	100%

Opplevelsen av rasisme i form av krenkende kommentarer varierer mellom undergrupper av befolkningen. Menn har i større grad enn kvinner vært vitne til krenkende kommentarer. Yngre har i større grad enn eldre vært vitne til denne formen for rasisme.

"Har opplevd veldig mye "rasisme" på jobb fra utlendinger/innvandrere når de er i butikken (har blitt kalt jævla nordmann flere ganger når vi har tatt dem i stjeling)."

Videre er det geografiske forskjeller som tyder på at omfanget av observerte, krenkende kommentarer øker med andelen innvandrerbefolkning mellom landsdelene. Flere i Oslo og på Østlandet enn andre steder har vært vitne til krenkende kommentarer. Og jo flere innvandrere man har kontakt med og jo hyppigere omgang, desto større andeler er det som sier at de har vært vitne til krenkende kommentarer. Det er klare forskjeller mellom innvandrere og etnisk norske i utvalget. 69 prosent av innvandrerne sier de har vært vitne til krenkende kommentarer mot muslimer minst én gang i 2005 (mot 43 prosent totalt).

Tabell 4. Vitne til krenkende HANDLINGER

	Har du i løpet av 2005 vært vitne til krenkende handlinger…	
	…mot muslimer	…mot fargede
Aldri	94%	94%
1 gang	2%	2%
2-3 ganger	2%	1%
4 ganger eller flere	1%	1%
Ubesvart	1%	1%
**Sum	100%	100%

Vi finner igjen det samme svarmønsteret for undergruppene i undersøkelsen når det gjelder krenkende handlinger som for krenkende kommentarer. Og ca 1 av 4 innvandrere i utvalget sier de har vært vitne til krenkende handlinger minst én gang i år. Dette er signifikant flere enn i befolkningen som helhet (4-5 prosent).

Det virker altså som om rasismen i Norge først og fremst kommer til uttrykk gjennom kommentarer og ikke like mye gjennom handlinger. Det vil bli interessant å følge andelene som bevitner krenkende kommentarer og krenkende handlinger i gjentakende undersøkelser. Det er også viktig å følge med på forskjellene i oppfattelsen av omfanget av rasisme slik det her kommer til uttrykk; både mellom innvandrere og nordmenn flest, og mellom de med og de uten særlig kontakt eller omgang med innvandrere.

"Ta gjerne med spørsmål om nordmenn opplever rasistiske utsagn/angrep fra innvandrere neste gang. Rasisme slår begge veier."

Diskriminering forekommer, men kan gjøres noe med.

Vi snur nå blikket over fra rasisme til diskriminering. Vi vil se på i hvilken grad folk opplever at diskriminering forekommer i Norge, generelt og på arbeidsplassen, og graden av optimisme i forhold til muligheten til å gjøre noe med diskriminering av innvandrere. Integreringsbarometeret har også spørsmål om en selv eller noen i familien er diskriminert i og utenfor arbeidslivet grunnet utenlandsk bakgrunn. I tillegg er det spørsmål om hvor mange som har vært vitne til diskriminering av noen med utenlandsk bakgrunn i mer dagligdagse situasjoner.

For enkelte av disse spørsmålene er resultatene fra den tilsvarende undersøkelsen i Sverige i 2004 publisert (Integrationsverket 2004). Der det er mulig vil vi sammenholde nivåene i Norge med nivåene i Sverige på spørsmålene om diskriminering.

Bare 2 prosent av befolkningen mener at diskriminering av innvandrere *ikke* forekommer. Det er med andre ord en svært utbredt oppfatning at innvandrere diskrimineres i Norge - i større eller

mindre grad. På den annen side råder det en stor optimisme med tanke på muligheten til å gjøre noe med denne diskrimineringen. Til sammen 84 prosent av befolkningen mener det passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning at det ikke går an å gjøre noe med diskrimineringen av innvandrere. Dette vises i diagram 7.

Diagram 7. Oppfatning av diskriminering.

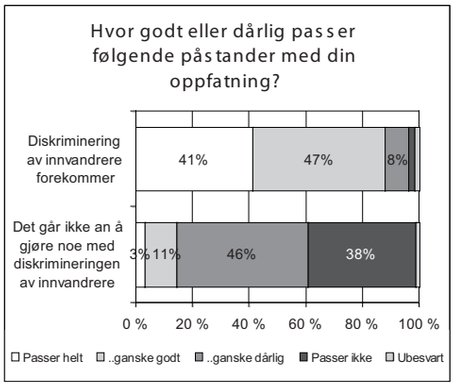

Kvinner er mer optimistiske enn menn, og folk i Oslo er mer optimistiske enn folk ellers i landet, når det gjelder muligheten til å gjøre noe med diskrimineringen av innvandrere. Etnisk norske har større tro på at det diskrimineringen kan reduseres enn innvandrerne selv. Blant pessimistene er det størst innslag av de med lavest utdannelse, og de som bor i boligområder hvor relativt mange har utenlandsk bakgrunn.

"Skal vi få mindre diskriminering mellom folkegrupper, og mer lov og orden generelt, må de statlige myndigheter jobbe mye mer aktivt med å skaffe arbeid og/eller utdanning til alle, både nordmenn og innvandrere. Spesielt blant ungdom!"

Erfaring med diskriminering i og utenfor arbeidslivet

I både den norske og den svenske undersøkelsen ble spørsmålet stilt om man i løpet av året har vært vitne til at en person med utenlandsk bakgrunn har blitt diskriminert på ens egen arbeidsplass. Det ble presisert at vi med vitne mener at du personlig har sett, hørt eller lest at noen har blitt diskriminert. Som det fremgår av diagram 8 er det praktisk talt ingen forskjeller i svarfordelingen mellom folk i Norge og Sverige på spørsmålet. Like store andeler av utvalgene har ikke arbeidet i året som gikk, og like store andeler har ikke vært vitne til slik diskriminering på sin arbeidsplass. Det er altså grunnlag for å si at diskrimineringen av innvandrere på norske arbeidsplasser er like liten som på svenske arbeidsplasser. Henholdsvis 5 prosent i Norge og 6 prosent i Sverige har vært vitne til slik diskriminering én eller flere ganger det siste året.

Diagram 8. Vitne til diskriminering på arbeidsplassen i Norge (N=1203) og Sverige (N=2577).

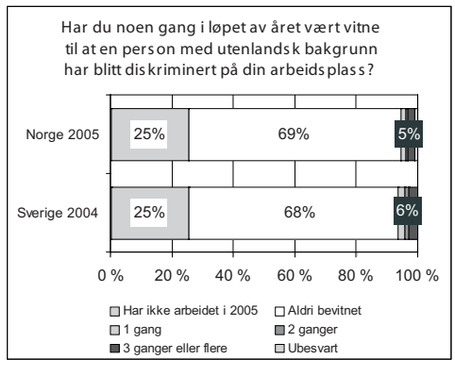

Vi må anta at svært mange av de 69 prosentene som ikke har vært vitne til diskriminering av innvandrere på arbeidsplassen, heller ikke har innvandrede kolleger. I Norge har 14 prosent av innvandrerne selv vært vitne til diskriminering

på arbeidsplassen, en stor nok forskjell til at den er signifikant og sannsynligvis ikke skyldes tilfeldigheter i utvalget. Antallet innvandrere man har kontakt med og hyppigheten på kontakten skiller: Jo flere man har kontakt med, og jo oftere man omgås innvandrere, desto større er sannsynligheten for at man har bevitnet diskriminering av innvandrere på arbeidsplassen. Blant de som sier de ofte omgås innvandrere, anslagsvis ca 800 000 personer i Norge, er det 11 prosent som har vært vitne til diskriminering av innvandrere på arbeidsplassen. Dette er også signifikant flere enn i befolkningen totalt.

Selv i de befolkningsgruppene som antakelig sitter nærmest problemstillingen, er det et klart mindretall som har vært vitne til diskriminering på arbeidsplassen det siste året. Andelen varierer altså fra 5 prosent i snitt for befolkningen (omregnet til 8 prosent blant folk i arbeid) til 14 prosent blant innvandrerne selv (omregnet til 18 prosent blant innvandrere i arbeid - men her blir tallgrunnlaget magert). Diskriminering på norske arbeidsplasser forekommer nok, men virker relativt lite i omfang ut fra dette.

”Jeg opplever sjelden direkte rasisme eller diskriminering, men nordmenn kan være “flinke” til å tie i hjel problemer og folk som ikke passer inn. Man trenger flere MØTESTEDER. Det gjelder like mye for innesluttede innvandrergrupper!”

Videre er det spurt om respondenten selv eller noen i vedkommendes familie har blitt diskriminert på grunn av deres utenlandske bakgrunn - både i og utenfor arbeidslivet. ”Utenfor arbeidslivet” er presisert med ”for eksempel i kontakt med myndigheter eller på offentlige transportmidler”. Heller ikke her finner vi nevneverdige forskjeller mellom resultatene i Norge og Sverige. Forskjellene skyldes først og fremst at det er et mindre innslag av personer som har familiemedlemmer med utenlandsk bakgrunn i det norske utvalget enn i det svenske.

Diagram 9. Erfaring med diskriminering i arbeidslivet i Norge (N=1203) og Sverige (N=2577).

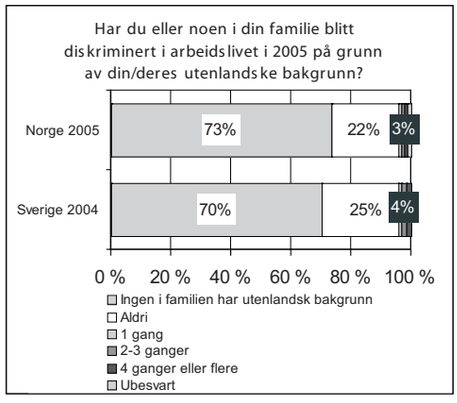

De aller fleste i den norske befolkningen med utenlandske familiemedlemmer (målgruppen for spørsmålet) har ikke opplevd diskriminering i arbeidslivet i 2005. Fjerner vi de 73 prosentene *uten* utenlandske familiemedlemmer fra utregningen, innebærer dette at 84 prosent i målgruppen for spørsmålet ikke har opplevd diskriminering i arbeidslivet i 2005. Da gjenstår altså likevel 16 prosent i målgruppen som *har erfart*/ hørt om slik diskriminering, enten selv eller overfor familiemedlemmer. Fordelingen blir i praksis den samme selv om vi fjerner de som ikke er i arbeid fra tallgrunnlaget.

Her er det også interessant å se på erfaringen til innvandrerne selv. Totaltallene kan ellers gi et skjevt

inntrykk av realitetene. Blant innvandrerne i utvalget er det hele 36 prosent, mer enn 1 av 3, som sier at de selv eller noen i familien har blitt diskriminert i arbeidslivet i 2005 på grunn av deres utenlandske bakgrunn. Dette står i skarp kontrast til de tre prosentene vi får når vi regner ut fra befolkningen som helhet.

Tabell 5 viser svarfordelingen på spørsmålet totalt (N = 1203) og blant innvandrere (n=53) og etniske nordmenn (n=1150). Forskjellene mellom innvandrere og etnisk norske er signifikante og skyldes sannsynligvis ikke tilfeldigheter i utvalget.

Tabell 5. Har du eller noen i din familie blitt diskriminert i arbeidslivet på grunn av din/deres utenlandske bakgrunn?

		Opprinnelse	
	Total	Innvandrer	Etnisk norsk
Ingen i familien har utenlandsk bakgrunn	73%	0%	79%
Aldri	22%	63%	19%
1 gang	1%	6%	1%
2-3 ganger	1%	14%	0%
4 ganger eller flere	1%	16%	0%
Ubesvart	1%	1%	1%
**Sum	100%	100%	100%

Likelydende spørsmål er altså stilt om diskriminering *utenfor* arbeidslivet. Heller ikke her finner vi de store forskjellene mellom resultatene i Norge og Sverige (variasjon i andelen uten utenlandske familiemedlemmer skyldes avrunding). Flertallet i den delen av den norske befolkningen som har utenlandske familiemedlemmer, har ikke opplevd diskriminering *utenfor* arbeidslivet i 2005. Fjerner vi dem uten utenlandske familiemedlemmer fra utregningen, innebærer dette at 84 prosent i målgruppen for spørsmålet ikke har opplevd diskriminering utenfor arbeidslivet i 2005. Da gjenstår fortsatt 16 prosent i målgruppen som *har erfart*/ hørt om slik diskriminering, enten selv eller overfor familiemedlemmer. Svarfordelingen er altså den samme som resultatet for diskriminering i arbeidslivet, noe diagram 10 viser.

Diagram 10. Erfaring med diskriminering utenfor arbeidslivet i Norge (N=1203) og Sverige (N=2577).

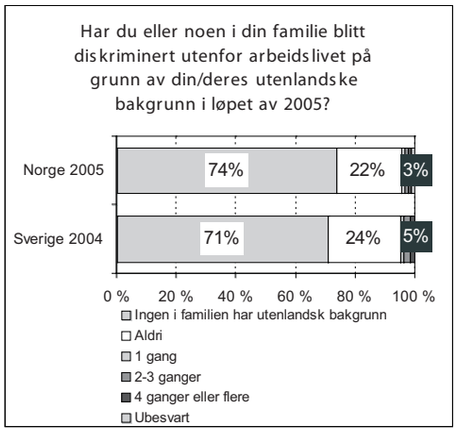

Vi finner også igjen forskjellene mellom innvandrere og etniske nordmenns erfaringer rundt diskrimineringen *utenfor* arbeidslivet. Igjen sier 36 prosent av innvandrerne i utvalget at de selv eller noen i familien har blitt diskriminert utenfor arbeidslivet på grunn av deres utenlandske bakgrunn. Og igjen er forskjellen mer enn stor nok mellom innvandrere og etniske nordmenn i utvalget til at den er statistisk signifikant.

Graden av diskriminering i andre situasjoner

I Integreringsbarometeret spør vi alle om de i løpet av 2005 har vært vitne til at noen med utenlandsk bakgrunn har blitt diskriminert i ulike situasjoner. Disse situasjonene er:

- Når de handlet i en butikk
- Når de kjørte buss, tog eller t-bane
- Ved kontakt med politiet
- På offentlige steder (gater, torg, restauranter eller liknende)

14 prosent av befolkningen har vært vitne til diskriminering av innvandrere på offentlige steder minst én gang i 2005. 86 prosent har det ikke. For de andre situasjonene ligger nivået for de som har vært vitne til diskriminering på 4-5 prosent. Sammenliknet med den store andelen i befolkningen som mener at diskriminering av innvandrere forekommer i Norge (88 prosent, se diagram 7), er det en liten andel som selv har vært vitne til diskriminering i 2005. Nå er ikke listen over situasjoner over steder hvor diskriminering kan foregå helt uttømmende, men gapet mellom oppfatninger og bevitnelser er likevel stort nok til at det er verdt å nevne.

Diagram 11. Vitne til diskriminering i ulike situasjoner.

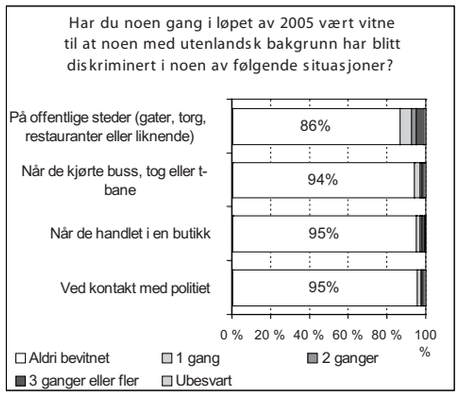

Det er vel ingen stor overraskelse at innvandrere selv, de i befolkningen med mest kontakt med innvandrere og de som bor i boligområder med størst innslag av innvandrere har oftere vært vitne til diskriminering enn andre. Men forskjellene mellom disse gruppene og nordmenn flest er ikke veldig store. Den største forskjellen er mellom innvandrere selv og etniske nordmenn, og da "på offentlige steder" (68 prosent 'aldri bevitnet' blant innvandrerne mot 86 prosent totalt). Ellers ligger andelene som aldri har bevitnet diskriminering i de situasjonene vi har spurt om på mellom 8 og 9 av 10 – også for innvandrere selv og de med mest kontakt med innvandrere.

Avslutning

Vi har i dette kapittelet skilt mellom rasisme og diskriminering. Rasisme forekommer i Norge, uten at folk flest vil kalle samfunnet rasistisk. Rasismen kommer først og fremst til uttrykk gjennom krenkende kommentarer, og ikke like mye gjennom krenkende handlinger. En del mener det har blitt mer rasisme i Norge det siste året, og at forekomsten av rasisme i Norge vil stige frem mot 2010. Innvandrere selv, og andre med relativt hyppig kontakt med innvandrere, opplever samfunnet som mer rasistisk enn gjennomsnittet av befolkningen.

Det er ingen særlig tvil blant folk om at innvandrere diskrimineres i Norge. Nesten 9 av 10 mener diskriminering foregår, og 14 prosent har selv vært vitne til diskriminering i det offentlige rom av noen med utenlandsk bakgrunn. Likevel er det mange som mener det er mulig å motarbeide diskrimineringen av innvandrere.

Når det gjelder diskriminering av innvandrere i arbeidslivet, må vi skille mellom opplevelsen av diskriminering på egen arbeidsplass spesielt, og erfaringene i arbeidslivet generelt. En relativt liten andel av den arbeidende befolkningen har vært vitne til diskriminering av innvandrere på sin egen arbeidsplass. Resultatet kan selvfølgelig skyldes at mange ikke har kolleger med innvandrerbakgrunn i det hele tatt, men resultatet gjelder også i stor grad for arbeidende innvandrere selv. Men i arbeidslivet generelt stiller det seg annerledes. 16 prosent av de som selv har, eller som har

familiemedlemmer med utenlandsk opprinnelse, har erfart/ hørt om diskriminering av innvandrere på arbeidsmarkedet det siste året. Og; mer enn 1 av 3 *innvandrere* har opplevd diskriminering i arbeidslivet generelt (selv eller familiemedlemmer) i 2005.

Det er ikke enkelt å gi noen klar konklusjon på i hvor stor grad rasisme og diskriminering hindrer integrering av innvandrere i det norske samfunnet. Folk flest har nok ikke inntrykk av at rasisme eller diskriminering er noe stort samfunnsproblem (jfr også diagram 1). Men innvandrere selv og andre som er mye i kontakt med innvandrere opplever det annerledes. Da blir kanskje utfordringen for integreringsarbeidet todelt; både å få ned innslaget av rasisme og diskriminering - og å få økt aksept i befolkningen for at bekjemping av rasisme og diskriminering av innvandrere er en viktig samfunnsoppgave. Nesten alle de skriftlige kommentarene til undersøkelsen som omhandler rasisme, påpeker dessuten at rasismen går to veier, og at både innvandrere og nordmenn er avsendere av rasisme.

Hva folk mener myndighetene kan gjøre for å motarbeide diskriminering og lette integrering, kommer vi tilbake til i kapittel 5. Neste kapittel handler om hva folk flest er villige til å bidra med selv for å lette integreringen av innvandrere i Norge og motvirke rasisme.

"Jeg har noen venner som er litt rasistiske. Når de beveger seg steder der vaskedamene med mørk hudfarge har vært, sier de at de blir kvalme og det lukter vondt. Det er helt skrekkelig å høre på dem. Jeg har sagt til dem at de ikke burde oppføre seg sånn, men det bryr de seg ikke om. Onkelen min er også muslim. Han har blitt sett ned på og trakassert (...). Nå har han store psykiske problemer, sliter med angst og er paranoid. (...) Stakkars ham. Det er helt sikkert flere som har en lignende situasjon som han. Vi må prøve å bekjempe rasismen! Selv om vi aldri kan bli helt kvitt den bør vi allikevel stå på for å forhindre så mye som mulig."

Kapittel 3.

Viljen til å bidra selv.

Integreringen av innvandrere må skje i et samspill mellom formelle tiltak fra myndighetenes side og mer uformell innsats fra folk flest. Dette kapittelet belyser nordmenns holdninger til å delta i integreringsfremmende tiltak og motvirke rasisme.

I tolkningen av resultatene er det særlig to ting som bør tas i betraktning. Det ene er de relativt få som mener integrering av innvandrere er et viktig samfunnsområde (se kapittel 1). Det er altså mange andre ting som vil komme foran integrering på lista hos nordmenn i valget mellom ting å engasjere seg i. Det andre er at det er lettere å *si* seg villig til å bidra i et spørreskjema, enn å faktisk bidra med aktive handlinger. Vi kan altså ikke umiddelbart slutte at 20 prosent faktisk vil stille opp som leksehjelpere, selv om 20 prosent sier de kunne tenke seg dette i undersøkelsen.

Viljen til innsats for integreringen i samfunnet og i arbeidslivet.
I Integreringsbarometeret avdekkes den generelle viljen til innsats for integreringen ved å spørre om man kan tenke seg å hjelpe innvandrere å etablere seg i samfunnet. Dette vil, på et overordnet nivå, gi et bilde av i hvilket omfang myndighetene kan forvente støtte i befolkningen for integreringsfremmende tiltak. Siden mye av nøkkelen til en vellykket integrering ligger i innvandreres innpass i arbeidslivet, er folks vilje til å bli veileder for innvandrere i arbeidslivet også spurt om. For respondentene var det mulig å svare både et kategorisk ja, et ja under tvil eller nei på spørsmålene. Diagram 12 viser svarfordelingen i befolkningen som helhet.

Diagram 12. Viljen til å bidra til integreringen av innvandrere i samfunnet og i arbeidslivet.

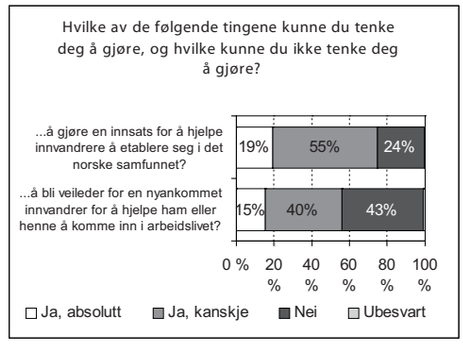

Nesten 1 av 5 nordmenn sier, uten forbehold, at de kan tenke seg å gjøre en innsats for å hjelpe innvandrere å etablere seg i det norske samfunnet. I tillegg sier 55 prosent ja til dette under tvil. 1 av 4 (24 prosent) er negative til å hjelpe innvandrere å etablere seg i Norge. Det er altså en positiv holdning, i

større eller mindre grad, hos 3 av 4 nordmenn (74 prosent) til å bidra selv i integreringen av innvandrere i samfunnet. Viljen til innsats virker litt mindre i Norge enn i Sverige, hvor til sammen 79 prosent svarer positivt på tilsvarende spørsmål (signifikant forskjell).

"Jeg synes også vi har en plikt til å ta inn innvandrere og hjelpe dem. (...) Mange av disse innvandrerne er jo godt utdannet også, og deres eneste ønske er å bli respektert. Det er for galt at vi f.eks ikke kan ansette en muslim i legeyrket p.g.a hudfargen eller religionen."

Ikke like mange ønsker å bidra ved å veilede nyankomne innvandrere på arbeidsmarkedet. Her sier langt flere nei, men interessen er vesentlig større hos de som selv er i arbeid (61 prosent ja, mot 55 prosent i befolkningen totalt). Ser vi bort fra de som ikke er i arbeid, er det altså en positiv holdning hos 3 av 5 arbeidstakere til å bidra som veileder for innvandrere i arbeidslivet.

Innvandrerne er generelt innstilt på å gjøre en innsats selv, og i vesentlig større grad enn nordmenn ellers. Over halvparten av innvandrerne i undersøkelsen svarer "Ja, absolutt" på disse to spørsmålene (mot 19 og 15 prosent totalt). Det er også en klar sammenheng med hvor mye kontakt man har med innvandrere fra før. Jo flere innvandrere man har kontakt med, og jo hyppigere kontakten med innvandrere er, desto større andeler svarer at de er villige til å gjøre en innsats for integreringen i samfunnet og i arbeidslivet.

Kvinner, folk i Oslo og de med høyest utdannelse er mer villige enn andre til å gjøre en innsats for integreringen i samfunnet generelt. Innenfor arbeidslivet er viljen til å bidra størst blant de som har "kontorjobb" (funksjonær), blant ledere, og blant de som arbeider i kommunal sektor.

Viljen til å hjelpe barn og ungdom

I Integreringsbarometeret har vi skilt ut barn og ungdom blant innvandrerne for å få et klarere bilde av viljen til innsats for integrering av denne spesielle gruppen. Vi har målt viljen til å hjelpe ungdommer med utenlandsk bakgrunn å komme inn i det norske samfunnet generelt, og mer spesifikt med hjelp til språkopplæring og lekselesing. Diagram 13 viser svarfordelingen i befolkningen totalt.

Viljen til å bidra overfor barn og ungdom som innvandrergruppe er større enn for innvandrerbefolkningen generelt, og det er større andeler som sier ja til å bidra uten forbehold. 78 prosent av befolkningen i Norge er villige, i større eller mindre grad, til å bidra i arbeidet med å integrere ungdom med utenlandsk bakgrunn i samfunnet – nesten 1 av 4 uten forbehold. Igjen ligger dette litt tilbake for innsatsviljen i Sverige, hvor til sammen 81 prosent svarer ja på tilsvarende spørsmål (signifikant forskjell).

1 av 4 i Norge vil gjerne være med å lære barn og unge med utenlandsk bakgrunn norsk. Minst interesse er det for å bidra med leksehjelp. Viljen til innsats med leksehjelp ligger likevel litt over viljen til å veilede voksne innvandrere i arbeidslivet hos befolkningen generelt (jfr diagram 11).

Diagram 13. Viljen til å bidra til integreringen av unge innvandrere.

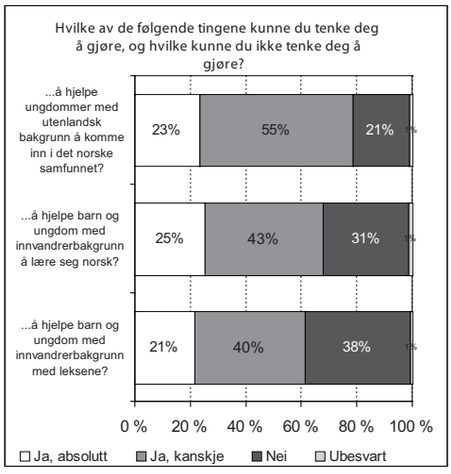

Kvinner, unge mellom 15 og 24, folk i Oslo og de med høyest utdannelse er mer positivt innstilt enn andre til å bidra i integreringsarbeidet overfor barn og unge med utenlandsk bakgrunn. Folk som er i arbeid eller studerer og ansatte i kommunal sektor skiller seg også positivt ut sammenliknet med gjennomsnittet av befolkningen.

"(...) Studenter på høgskole og universitet bør få obligatorisk utplassering i for eksempel leksehjelpgruppe for innvandrerbarn og/eller voksne (...)"

Som ved integreringsarbeidet generelt, skiller innvandrerne i undersøkelsen seg positivt ut, med over halvparten som svarer at de absolutt vil bidra til å hjelpe barn og unge inn i det norske samfunnet, med det norske språket og med leksene.

Det er nesten en lineær sammenheng mellom antall innvandrere man har kontakt med og viljen til å bidra i integreringen av barn og unge med innvandrerbakgrunn i det norske samfunnet. Jo flere man har kontakt med, desto større er innsatsviljen. Det samme gjelder for hyppigheten av kontakten. Det er også flere i boligområder med relativt mange innvandrere som sier at de gjerne bidrar overfor barn og unge når det gjelder integreringsarbeidet generelt og språkopplæringen. Men for leksehjelpen er det folk i boligområder med få innvandrere som skiller seg mest positivt ut.

Det virker altså som det er en ganske stor vilje blant folk til å engasjere seg i integreringsarbeidet, og det gjelder kanskje i særlig grad overfor barn og unge med utenlandsk bakgrunn. I prosessen fra ord til handling vil vi nok måtte trekke fra en del av den viljen til å bidra som kommer til uttrykk i undersøkelsen. Men i lys av hvor liten vekt flertallet av befolkningen legger på integrering som samfunnsområde, vil vi si at viljen til å bidra selv er overraskende høy.

Viljen til å reagere mot rasisme

Vi har lover og regler som forbyr rasisme og virker som en formell sosial kontroll mot rasistiske innslag i det norske samfunnet. Men den viktigste sosiale kontrollen mot rasistiske uttrykk er kanskje den uformelle, i de umiddelbare reaksjonene og i holdningene hos folk flest. Integreringsbarometeret avdekker hva folk selv kunne tenke seg å gjøre for å motvirke rasisme, herunder:

- Bære en 'button' med et budskap mot rasisme.
- Delta i en demonstrasjon mot rasisme.
- Boikotte firma/butikker/ restauranter som har blitt dømt for rasisme.
- Gi penger til en organisasjon som arbeider mot rasisme.
- Bli medlem i en organisasjon som arbeider mot rasisme.

I tillegg spør vi i Integreringsbarometeret om viljen til å anmelde

rasistiske forhold som man blir vitne til, og viljen til å delta som vitne i en påfølgende rettssak.

Viljen til å reagere mot rasisme faller med graden av den personlige involveringen som skal til, og med graden av 'flagging' av eget standpunkt. Det letteste å gi sin uforbeholdne støtte til er å *boikotte* firma, butikker og restauranter som er dømt for rasisme. Dette trenger ikke å ha noen sosiale kostnader, så lenge det finnes tilgjengelige alternativer og så lenge en slik reaksjon er relativt lite synlig for ens nærmeste omgivelser. Når 8 av 10 sier de er villige til å boikotte næringsdrivende som dømmes for rasisme, er dette likevel et viktig signal om at næringsdrivende i landet bør holde sin sti ren i forhold til rasisme. Et klart flertall av befolkningen kunne tenke seg å *gi penger* for å motvirke rasisme (til sammen 72 prosent), noe som heller ikke krever særlig personlig involvering eller signalisering av sitt standpunkt i omgivelsene.

Dét gjør kanskje bæring av *'button'*, med budskap mot rasisme. Over 40 prosent sier at det ikke er aktuelt å motvirke rasisme på den måten. Halve befolkningen sier de absolutt eller kanskje ville gått i *demonstrasjonstog* mot rasisme, den andre halvparten ville ikke. Bare 15 prosent sier uten forbehold at de kunne tenke seg å demonstrere for å motvirke rasisme. Demonstasjon krever større personlig involvering og er i tillegg en uttrykksform som kanskje er mest vanlig i de yngre delene av befolkningen.

Halve befolkningen sier at de kanskje kunne tenke seg å bli medlem i en organisasjon som arbeider mot rasisme. Vi antar at mange av disse tenker på et passivt medlemskap. Bare 13 prosent av befolkningen kunne uten forbehold tenke seg å motvirke rasisme ved å melde seg inn i en organisasjon. 47 prosent sier 'nei' til denne formen for reaksjon mot rasisme.

Diagram 14. Handlinger man kan tenke seg å gjøre for å motvirke rasisme.

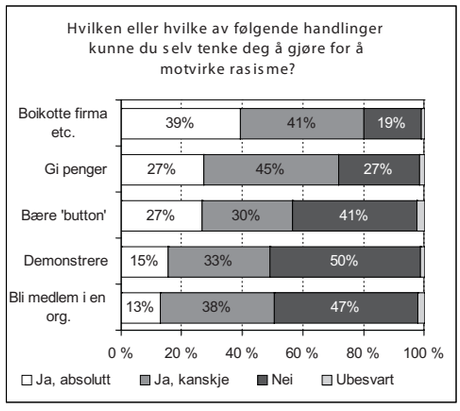

Når det gjelder boikott og bæring av buttons er det ingen signifikante forskjeller mellom innvandrere i utvalget og etniske nordmenn. Men innvandrere vil i større grad enn andre reagere mot rasisme ved å gi penger, demonstrere og bli medlem i en organisasjon. Igjen ser vi også forskjeller mellom de som har lite og mye kontakt med innvandrere i viljen til personlig involvering for å motvirke rasisme. De som bor i boligområder hvor ingen har utenlandsk bakgrunn er mindre villige enn andre til å engasjere seg mot rasisme, mens de som kjenner mange innvandrere eller ofte har kontakt med innvandrere er mer villige enn andre. Forskjellene avhengig av kontakt med innvandrere er gjennomgående for alle forholdene, men særlig stor for viljen til boikott av firma etc.

Kvinner er jevnt over mer villige enn menn til å foreta seg noe for å motvirke rasisme, unge mer enn

eldre og folk i Oslo mer enn folk i resten av landet. Også her er det utslag for gruppen med høyest utdanning, som trekker opp snittet blant de som kunne tenke seg å motvirke rasisme for alle forholdene unntatt bæring av buttons.
For at den norske rettstaten skal fungere best mulig er den avhengig av hjelp fra publikum og av folks vilje til å anmelde straffbare forhold og stille som vitne, enten hos politiet og/eller i domstolene. Integreringsbarometeret har tre spørsmål som berører viljen til å bidra i rettsapparatet dersom man blir vitne til rasisme.

Jevnt over er det stor vilje til å bidra på dette området i befolkningen, men mange (37 til 47 prosent) svarer ja med forbehold. Vi tror dette først og fremst skyldes at undersøkelsen ikke spesifiserer hva slags rasisme det er snakk om. For mange kommer det nok an på alvoret bak rasismen om man er villig til å anmelde forholdet eller ikke. Er det snakk om krenkende *handlinger* vil vi tro viljen til å gå til anmeldelse er større enn hvis det er snakk om krenkende *kommentarer*.

Uansett kunne 8 av 10 tenke seg å *muntlig* anmelde rasisme de ble vitne til, og 7 av 10 kunne tenke seg å anmelde rasisme de ble vitne til skriftlig. Det er færre som sier ja uten forbehold når det gjelder skriftlige anmeldelser, noe som antakelig skyldes en høyere grad av personlig involvering ved skriftlige henvendelser enn ved muntlige. Når det gjelder å delta som vitne i en rettssak, tror vi de fleste har tolket det slik at det er spørsmål om alvorlig rasisme (- *siden det har gått til retten!*). Over 80 prosent er villige til å delta som vitne i en rettssak dersom de har vært vitne til rasisme. Hele 44 prosent sier ja til dette uten forbehold.

Men det er relativt store mindretall som svarer 'nei' på disse spørsmålene. 20 prosent kunne ikke tenke seg å muntlig anmelde rasisme de ble vitne til, og 29 prosent kunne ikke tenke seg å rette en tilsvarende skriftlig anmeldelse til myndighetene.

Diagram 15. Vilje til å bidra i rettsapparatet som vitne til rasisme.

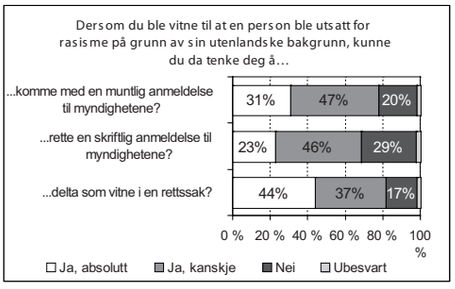

Når det gjelder anmeldelsene er kvinner mer villige enn menn til å bidra, men for vitning i retten er det ingen kjønnsforskjeller. Folk i Oslo er mer villige enn folk i andre landsdeler til å rette skriftlige anmeldelser av rasisme til myndighetene. De med høyest utdannelse trekker opp snittet for alle former for bidrag mot rasisme i rettsapparatet.

Innvandrerne i utvalget skiller seg fra etniske nordmenn med signifikant høyere andeler som sier "ja, absolutt" for alle tre forholdene. De som har kontakt med flere enn ti innvandrere, og de som sier de ofte omgås innvandrere er også mer villige til å anmelde og stille som vitner i retten enn andre.

Blant de som *ikke* er villige til å anmelde rasisme eller stille som vitne i retten, trekker de som ikke har noen kontakt med innvandrere opp snittet. Menn, og unge mellom 15 og 24 år er generelt mindre villige til å bidra i rettsapparatet enn andre når det er spørsmål om rasisme. Folk over 50 trekker opp snittet for de

som ikke ville ønske å stille som vitne i retten. Det gjør også de med lavest utdannelse og de med lavest inntekt.

Avslutning

Resultatene i Integreringsbarometeret viser at store deler av befolkningen ønsker å bidra til å fremme integrering av innvandrere i det norske samfunnet. Viljen til personlig innsats for integreringen er størst der skoen trykker mest; blant innvandrere selv, og blant de deler av befolkningen ellers som har mest kontakt med innvandrere. Mange arbeidstakere sier de er villige til å bidra som veileder for å lette nyankomne innvandreres innpass i arbeidslivet. Samtidig er folks vilje til å bidra størst når det er snakk om å hjelpe barn og unge med utenlandsk bakgrunn, enten det er på generelt grunnlag, med språket eller med leksehjelp.

Det virker som om motforestillingene mot å bidra i arbeidet mot rasisme øker med graden av personlig engasjement som forutsettes. Likevel er det mange som oppgir at de ville bidratt gjennom rettsapparatet, dersom de ble vitne til rasisme.

Resultatene i dette kapittelet gir kanskje grunnlag for mer optimisme enn resultatene i kapittel 2. Selv om folk opplever at rasisme forekommer og at innvandrere blir diskriminert i Norge, er det en åpenhet i den norske befolkningen med tanke på å motarbeide diskrimineringen og rasismen og å bidra til å lette integreringen. Denne viljen er større enn man skulle tro ut fra folks vektlegging av integrering som samfunnsområde.

I neste kapittel skal vi se nærmere på folks holdninger til innvandrere, integrering og muslimer/ Islam - for å utdype og kanskje nyansere bildet noe av integreringens vilkår i Norge.

Vi lar nok et talende sitat om viljen til å bidra til integreringen stå som en passende avslutning på dette kapittelet.

"For noen få år siden hadde jeg ukentlig kontakt med en innvandrerfamilie. Hadde store ambisjoner med hensyn til å lære kvinnen, som var analfabet, å lese. Prosjektet mislyktes dessverre, men jeg prøvde å ta kvinnen med på både vevekurs og et annet håndarbeidskurs, både for å få henne ut blant andre og for å prøve å lære henne norsk. Samtalen med de andre måtte alltid gå via meg, jeg måtte forklare med enkle ord det de andre prøvde å si. Av forskjellige grunner stoppet det hele og kontakten med familien er svært sporadisk. Skulle ønske at menighet/nærmiljøsentral eller lignende kunne vært en "overordnet støtte", da hadde jeg kanskje hatt krefter til å fortsette kontakten. Innvandrerfamilien var veldig hyggelig og svært takknemlig."

Kapittel 4.

Mer om holdninger til integrering og til innvandrere i Norge.

Vi har til nå sett på hvor sentralt spørsmålet om integrering er i det norske samfunnet (kapittel 1), hindringer til integreringen i form av det opplevde nivået på diskriminering og rasisme (kapittel 2), og understøtting av integreringsarbeidet i form av viljen i befolkningen til å bidra (kapittel 3).

Dette er relativt håndfaste forhold, som samtidig henger klart sammen med hvilke *holdninger* til innvandrere og integrering som finnes i befolkningen - noe vi til dels har vært innom i kapittel 2 og 3. Nå vil vi se mer på nettopp holdningene til integrering og innvandrere i befolkningen. Etter først å ha sett nærmere på graden av fremmedfrykt og fremmedskepsis, vil vi belyse nærmere holdninger til integrering av innvandrere i samfunnet generelt og i arbeidslivet spesielt. Til slutt i kapittelet vil vi se på holdningene til Islam og muslimer i Norge.

Fremmedfrykt og fremmedskepsis i Norge

Det er ikke enkelt å skulle måle graden av fremmedfrykt og fremmedskepsis i Norge gjennom et spørreskjema. Det er mange måter å spørre om dette på, som ville gi til dels ulike svar. I Integreringsbarometeret har vi likevel stilt spørsmål som gjør at vi kan si noe om den *relative* fremmedfiendtligheten i Norge, sammenliknet med nabolandet Sverige. Det er spørsmål om man i det hele tatt bør slippe inn flere innvandrere i landet, om man synes det er bedre jo mindre man merker til alle utlendinger, om man kunne tenke seg å stemme på et parti som vil begrense innvandreres rettigheter i samfunnet, og om man mener innvandring truer vår nasjonale egenart. Vi starter med trusselen mot vår nasjonale egenart, som vi ser som en indikasjon på graden av fremmedfrykt i befolkningen.

Mer enn 2 av 3 (til sammen 68 prosent) nordmenn ser ikke på innvandring som noen særlig trussel

mot vår nasjonale egenart. 1 av 4 sier at påstanden om at innvandring utgjør en alvorlig trussel ikke passer i det hele tatt med deres oppfatning. På den annen side sier nesten 1 av 3 (31 prosent) at dette passer helt eller ganske godt med deres oppfatning. Fordelingen i befolkningen vises i diagram 16.

Diagram 16. Innvandring som trussel mot vår nasjonale egenart.

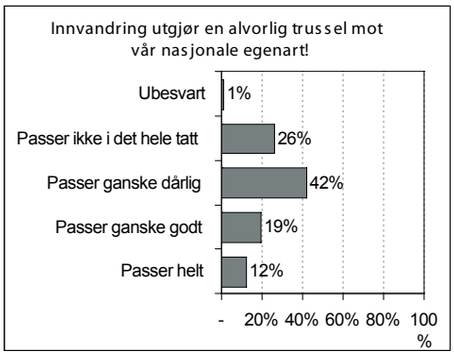

De fleste innvandrere i utvalget ser ikke på seg selv som noen trussel mot den nasjonale egenarten i Norge. Det er videre stor forskjell i oppfattelsen mellom de som ikke har kontakt med innvandrere og andre. De som ikke har kontakt med innvandrere trekker klart opp snittet for fremmedfrykten. Jo mer kontakt man har med innvandrere, desto færre med fremmedfrykt finner vi. Dette er også hovedtendensen når vi ser på hvor mange innvandrere som bor i ens eget boligområde; jo større innslag av innvandrere i boligområdet, desto mindre andeler med fremmedfrykt. Vi minner om at det stort sett er etniske nordmenn som har svart, også for boligområder med mange innvandrere.

(...) Grunnet deres fremmedkultur er visst alt lov, så drap etc. kan gjøres for å vise at man er så syk at man kan få oppholdstillatelse. Skal Norge fylles opp med tikkende bomber/sovende celler til skrekk og frykt for norsk etniske? Kan jeg forlange å få bygge en eller annen form for kirkehus i et muslimsk land på det landets bekostning? Hva er grunnen til at norsk kultur skal utslettes og alt annet overta? (...)

Det er altså grunnlag for å si at de med minst kontakt med innvandrere er de som uttrykker størst fremmedfrykt. Det er ellers menn, og de med lavest utdannelse som trekker opp snittet for de som mener innvandrere truer vår nasjonale egenart. Det er ikke store forskjeller mellom aldersgruppene, men de eldste over 70 år er mest skeptiske til innvandrere i forhold til den nasjonale egenarten. Pensjonister og enker/enkemenn trekker snittet klart opp blant de som mener utsagnet om trussel mot egenarten passer helt eller ganske godt med deres oppfatning.

Som vi så, inntar 31 prosent helt eller delvis den holdningen at innvandring truer vår nasjonale egenart. 27 prosent kan tenke seg å gå fra holdning til handling, og stemme på et parti som vil begrense innvandreres rettigheter i samfunnet. Fordelingen i befolkningen på dette spørsmålet vises i diagram 17.

Diagram 17. Innstilling til å stemme på parti som vil begrense innvandreres rettigheter.

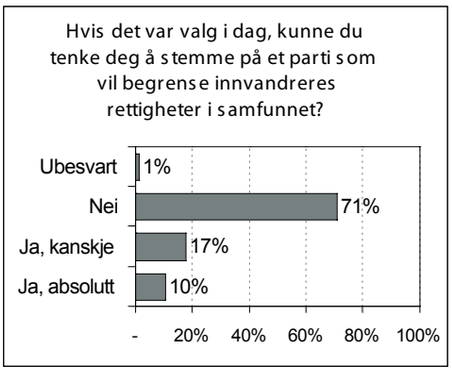

RV, SV og Arbeiderpartiets velgergrupper har vesentlig færre som kunne tenke seg å bruke stemmeretten for å begrense innvandreres rettigheter enn gjennomsnittet av befolkningen. De øvrige partienes velgere ligger omtrent på gjennomsnittet, unntatt Frps velgere: Frpvelgere har vesentlig større andeler enn i befolkningen for øvrig som kunne tenke seg å bruke stemmeretten for å begrense innvandreres rettigheter.

Blant de som trekker snittet opp for det å ville bruke stemmeretten til å begrense innvandreres rettigheter, finner vi menn, unge mellom 15 og 24 år, de med lavest utdannelse, pensjonister, arbeidsløse og ufaglærte arbeidere. De uten kontakt med innvandrere trekker snittet opp blant de mest fremmedskeptiske, også når vi går fra holdning til mulig handling.

Nå skal vi se mer på holdningene i Norge sammenliknet med holdningene i Sverige. Det er dessverre ikke tid eller rom for en inngående drøfting av hvilke ulike forhold som gjelder i de to landene på innvandringsområdet. Det finnes strukturelle og kanskje også metodologiske forskjeller som kan bidra til å forklare forskjeller i resultatene mellom undersøkelsene i Norge og Sverige. Ett eksempel på en *strukturell* forskjell er en ulik andel av innvandrere i de to landene. En mulig *metodologisk* forskjell er ulik oppfatning av semantiske skalapunkter i spørreskjemaene. Likevel er Norge og Sverige såpass like samfunn at en sammenlikning er relevant. Et eksempel på dette er svarfordelingen på spørsmålet om vi bør slippe inn flere innvandrere i landet (se diagram 18).

Diagram 18. Holdninger i Norge (N=1203) og Sverige (N=2577) til å slippe inn innvandrere.

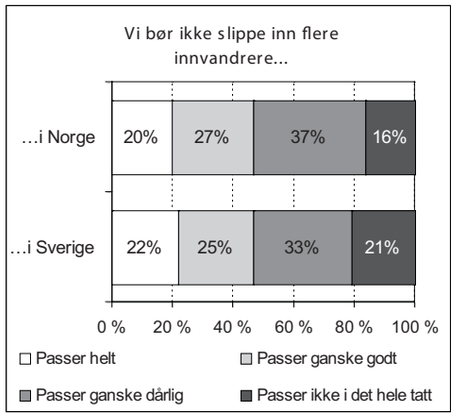

Grunnholdningen til å slippe inn flere innvandrere er den samme i Norge og Sverige: 47 prosent i Norge og 47 prosent i Sverige mener påstanden "Vi bør ikke slippe inn flere innvandrere i Norge/Sverige" passer helt eller ganske godt med deres oppfatning. På denne siden av skalaen er det ikke signifikante forskjeller mellom skalapunktene. På den andre siden av skalaen, er det 53 prosent i begge landene som mener påstanden passer ganske dårlig eller ikke i det hele tatt. Men selv om grunnholdningene altså er veldig like i de to landene, aner vi en større skepsis til innvandrere i Norge enn i Sverige: Det er signifikant færre i Norge enn i Sverige som mener påstanden ikke passer i det hele tatt (16 mot 21 prosent).

"Jeg er skeptisk til innvandrere fordi myndighetene tar inn snyltere og kjeltringer og lar dem gå fritt omkring."

"Var hjelpsom mot to innvandrerjenter. Blei robba for flere tusen kroner. Jeg er derfor skeptisk til all innvandring."

Som vi har sett over, svarer til sammen rundt 30 prosent av den

norske befolkningen at innvandrere utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart. Videre mener 29 prosent i Norge at påstanden "Jo mindre man merker til alle utlendinger desto bedre" passer helt eller ganske godt (diagram 19). Dette spørsmålet ser vi på som en indikasjon på graden av fremmedskepsis i landet. Tilsvarende andel i Sverige er 24 prosent, en stor nok forskjell til at den er signifikant. Særlig er forskjellen mellom andelene som sier denne påstanden *ikke passer i det hele tatt* stor mellom de to landene. Det er med andre ord flere i Norge enn i Sverige som er skeptiske til synlige innslag av fremmede kulturer og personer i landet.

Diagram 19. Holdninger i Norge (N=1203) og Sverige (N=2577) til å legge merke til utlendinger.

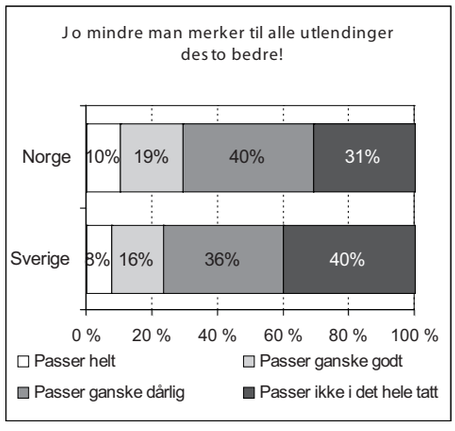

Svarmønsteret mellom undergrupper av befolkningen i Norge på dette spørsmålet, viser mye av det samme som i tidligere spørsmål om fremmedfrykt. De som ikke har kontakt med noen innvandrere, og de som bor i boligområder uten innvandrere, er mer skeptiske til synlige innslag av fremmede i Norge enn andre. Videre trekker menn, eldre, pensjonister og de med lavest utdanning opp snittet blant de mest fremmedskeptiske i landet.

Flere nordmenn enn svensker er skeptiske til at personer med ulik etnisk bakgrunn stifter familie og får barn sammen (diagram 20). Riktignok sier halve den norske befolkningen at påstanden "Personer fra ulike kulturer og med ulik etnisk bakgrunn bør ikke stifte familie og få barn sammen" *ikke passer i det hele tatt* med deres oppfatning. Men dette er signifikant færre enn i Sverige, hvor 68 prosent oppgir det samme. 19 prosent i Norge (nesten 1 av 5) sier påstanden passer helt eller ganske godt med deres oppfatning mot tilsvarende 14 prosent i Sverige (signifikant forskjell).

Diagram 20. Holdninger i Norge (N=1203) og Sverige (N=2577) til at personer med ulik etnisk bakgrunn stifter familie.

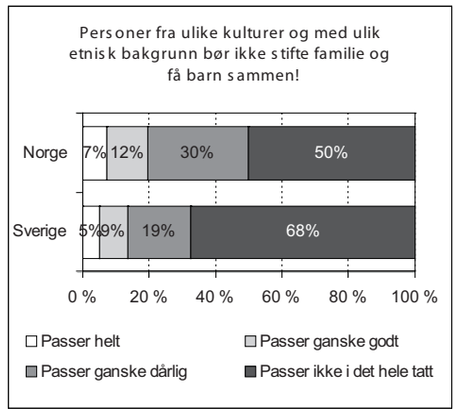

Vi har valgt å se dette spørsmålet i sammenheng med fremmedskepsisen i landet, men vil understreke at det ikke nødvendigvis ligger direkte fremmedskepsis til grunn for svarene i den positive enden av skalaen her. Det kan være at noen er "skeptiske" til såkalte "blandingsekteskap" fordi de mener kulturforskjellene i slike forhold gjør det praktisk vanskelig, både å leve sammen og oppdra barn sammen. Dermed blir det mest aktuelle svaralternativet kanskje *Passer ganske godt* når vi spør på

denne måten. Men et slikt moment må i tilfelle også ha gjort seg gjeldene blant svenske respondenter. Det virker altså uansett som om det er flere skeptikere til "blandingsekteskap" i den norske befolkningen enn i den svenske.

"Er separert fra en muslimsk mann. Vi har vært gift i 16 år. Har vært mye i et muslimsk land. Minst 1 år til sammen. Kjenner mange innvandrere, har tokulturelle barn. For å få til en bedre integreringspolitikk må muslimske kvinner og barn bli bedre integrert (...). Vi må lære oss mer om muslimsk kultur. Muslimer må lære mer om norsk tenkemåte, barneoppdragelse og kultur."

Igjen er det de med minst kontakt med innvandrere og de med minst innslag av innvandrere i sitt boligområde som er mest skeptiske til det at personer med ulik etnisk bakgrunn stifter familie og får barn. Menn er mer skeptiske enn kvinner til "blandingsekteskap". Eldre og pensjonister trekker også opp snittet, sammen med de med lavest utdannelse.

For å oppsummere:
Rundt 10 prosent av befolkningen sier det *passer helt*

- at innvandring utgjør en alvorlig trussel,
- at jo mindre man merker til utlendinger desto bedre,
- at personer med ulik etnisk bakgrunn ikke bør stifte familie og få barn.

Og ca 10 prosent av befolkningen kunne *absolutt* tenke seg å stemme på et parti som vil begrense innvandreres rettigheter.
Legger vi til de som sier disse påstandene *passer ganske godt*, ligger det en viss fremmedfrykt og fremmedskepsis til grunn for holdningene til rundt 30 prosent av befolkningen.

Sammenliknet med nivåene i Sverige, er holdningene til å slippe flere innvandrere inn i landet de samme. Likevel virker fremmedskepsisen større i Norge enn i Sverige, noe blant annet svarene på spørsmålene om synlighet i samfunnet og "blandingsekteskap" viser.

Holdning til integrering av innvandrere i det norske samfunn.
Som vi viste i kapittel 1 synes 20 prosent av befolkningen at integreringen fungerer bra, mens 37 prosent synes den fungerer dårlig. Men flest tar ikke stilling, eller sier integreringen fungerer verken godt eller dårlig (43 prosent). Vi skal nå se nærmere på holdningene i befolkningen til integrering av innvandrere i samfunnet. For å belyse dette vil vi benytte indikatorer som forholdet mellom assimilering og mangfold og hvor viktig det er at innvandrere tar til seg norsk skikk og bruk, holdning til likebehandling av innvandrere og etniske nordmenn og til slutt det vi kan kalle integreringsoptimismen i befolkningen.

Diagram 21. Innvandrere og norsk skikk og bruk.

Et klart flertall av befolkningen mener at kjennskap til norsk skikk

og bruk blant innvandrere er viktig for integreringen. Mange synes det er *helt nødvendig* at innvandrere tar til seg norsk skikk og bruk. 46 prosent mener dette. Omtrent like mange (44 prosent) modererer seg litt og mener dette er viktig, men ikke helt nødvendig. Igjen ser vi det samme svarmønsteret avhengig av kontakt med innvandrere: de uten kontakt, og de i boligområder uten innvandrere mener det er enda mer nødvendig enn andre at innvandrere tilegner seg norsk skikk og bruk. Selv om svært mange synes det er viktig at innvandrere tar til seg norsk skikk og bruk, vektlegger Oslo-befolkningen dette mindre enn andre steder i landet.

Flere av kommentarene til undersøkelsen nevner i denne sammenheng at forståelsen av kulturelle særtrekk bør gå begge veier:

"(...)Min konklusjon: Alle berørte parter må i utgangspunktet få mer kunnskap om hverandre. I forhold til skaperverket er vi alle like. Men: Det vil i praksis også være bra, om den som søker opphold setter seg inn i landets seder og skikker. Forstå hverandre!"

Spørsmålet blir videre om innvandrere, samtidig som de tar til seg norsk skikk og bruk, kan beholde sine egne kulturelle særtrekk og gjennom dette bidra til mangfold i samfunnet (integrering), eller om det er best at innvandrere blir så like nordmenn som mulig dersom de skal bli boende (assimilering).

Diagram 22 viser fordelingen i befolkningen på tre spørsmål vedrørende holdninger til integrering, mangfold og det vi kan kalle assimilering i den norske befolkningen. Nesten 8 av 10 mener innvandrere kan passe inn i det norske samfunnet og samtidig beholde sine tradisjoner. Det virker altså som flertallet av den norske befolkningen mener at norsk skikk og bruk blant innvandrere er viktig, samtidig som det er en berikelse for det norske samfunnet at visse fremmedkulturelle tradisjoner beholdes.

Diagram 22. Holdninger til mangfold, integrering og assimilering.

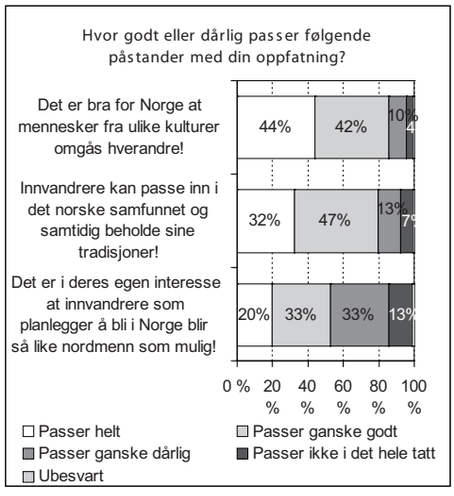

Til sammen 86 prosent sier det passer helt eller ganske godt med deres oppfatning at det er bra for Norge at mennesker fra ulike kulturer omgås hverandre. I et klart flertall av befolkningen er det altså en positiv holdning til kulturelt mangfold. Men det er grenser for hvilke fremmedkulturelle tradisjoner som kan og bør beholdes. Dette kommer fram både i de skriftlige kommentarene til undersøkelsen, og i svarene på spørsmålene om for eksempel omskjæring og arrangerte ekteskap. Det er nok denne type tradisjoner de tenker på, en del av de 20 prosentene som svarer at det passer dårlig med deres oppfatning at innvandrere kan beholde tradisjoner og samtidig passe inn i Norge. Holdningene til spørsmålene om omskjæring og arrangerte ekteskap skal vi se nærmere på i siste kapittel.

Ca 1 av 5 nordmenn mener det er i innvandreres egen interesse at de blir så like nordmenn som mulig. Legger vi til de som mener dette passer ganske godt med deres oppfatning, favner denne oppfatningen om mer enn halvparten av befolkningen. Det er altså en del som mener det beste ville være om innvandrere ble helt like nordmenn dersom de skal bli boende, og *assimileres* heller enn *integreres* i det norske samfunnet. Det skal sies at elementet *deres egen interesse* bidrar til tolkningsvansker på spørsmålet: Det er jo mulig å være mot assimilering, men samtidig mene at dette ville være i innvandrernes egen interesse. Uansett er det kanskje en viss begrepsforvirring i befolkningen rundt integrering Vs assimilering, noe sitatet nedenfor kanskje er et eksempel på:

"Innvandrere fra skandinaviske land utgjør ingen trussel mot vår egenart. Det samme gjelder for de fleste europeiske land. Ungarere som kom hit i 1956 er i dag helt integrert i det norske samfunnet."

Ser vi nærmere på de som er mest enige i at innvandrere bør bli så like nordmenn som mulig, finner vi flere menn enn kvinner (signifikant forskjell). De over 70 år trekker klart opp snittet i denne gruppen, noe som spiller over på utdannelse og inntekt ved at de med lavest utdannelse og lavest inntekt også preger gruppen mer enn andre. Pensjonister, men også de som arbeider i privat sektor trekker snittet opp. Og igjen: blant de som ikke har kontakt med noen innvandrere og bor i områder uten innvandrere sier flere at det passer helt med deres oppfatning at det er i innvandreres egen interesse å bli så like nordmenn som mulig.

På den andre siden har vi de som mener innvandrere kan beholde sine tradisjoner og samtidig passe inn i det norske samfunn. Denne gruppen preges i større grad av kvinner enn menn (signifikant forskjell). Det er færre eldre over 70 år i denne gruppen enn i befolkningen for øvrig, men ellers er det ingen aldersgrupper som skiller seg spesielt ut. Geografisk er det Oslobefolkningen som klart trekker opp snittet blant de som inntar en både-óg holdning, og tror på en balanse mellom norske og fremmedkulturelle skikker. Denne gruppen har også høyere utdannelse og høyere inntekt enn gjennomsnittet av befolkningen. Ansatte i kommunal og statlig sektor er overrepresentert blant de som mener innvandrere kan beholde sine tradisjoner og samtidig passe inn i det norske samfunnet.

Et klart flertall forteller med andre ord at de er positive til det kulturelle mangfoldet innvandrere kan bidra med i det norske samfunnet, men noen vil nok likevel foretrekke at innvandrere blir så like nordmenn som mulig.

Det vil være slik at ulike grupper innvandrere har ulike forutsetninger for å integreres i det norske samfunnet. Kanskje er det slik at eldre innvandrere har vanskeligere for å komme inn i samfunnet enn yngre. Det er også en rimelig antagelse at kvinnelige innvandrere har noe andre utfordringer enn mannlige i forhold til integreringen. Diagram 23 viser fordelingen i befolkningen på to spørsmål som omhandler eldres og kvinners muligheter til integrering.

Når det gjelder eldre innvandreres muligheter i forhold til yngre, er holdningen i den norske befolkningen nokså klar. 2 av 3 sier det passer ganske dårlig eller ikke i det hele

tatt med deres oppfatning at eldre innvandrere har like lett eller vanskelig for å tilpasse seg et nytt samfunn som yngre. Signalet er altså at det ligger spesielle utfordringer i forhold til integrering av eldre innvandrere, som flertallet i befolkningen er klar over.

Men når det gjelder forskjeller mellom kvinnelige og mannlige innvandrere og integrering, stiller det seg noe annerledes. Her deler befolkningen seg mer eller mindre i to for påstanden "Kvinner tilpasser seg et nytt samfunn lettere enn menn", med en liten overvekt av de som sier påstanden passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning.

Diagram 23. Tilpasningsdyktighet blant eldre og kvinner.

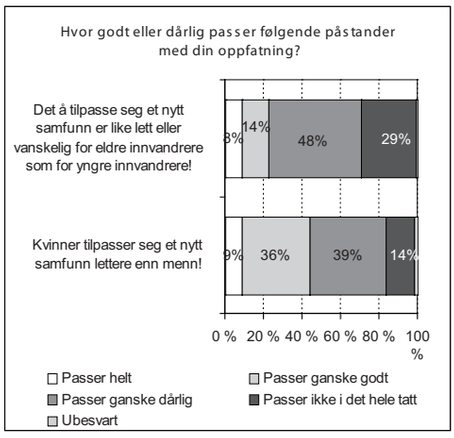

Også blant innvandrerne i utvalget er det et flertall som mener eldre har større vansker med å tilpasse seg ett nytt samfunn enn yngre. Likevel er det signifikant flere innvandrere enn etnisk norske som mener dette "passer helt" (18 mot 8 prosent). Blant innvandrerne i utvalget er det 62 prosent som mener kvinner tilpasser seg et nytt samfunn bedre enn menn, mot 44 prosent blant etnisk norske (signifikant forskjell).

"Jeg tror vi hadde kommet mye lenger vedr. integrering, hvis vi hadde satset mer på å lære kvinner og de eldre norsk. Min erfaring fra min sønns venner fra muslimske familier, er at mor i huset har større innflytelse enn man i utgangspunktet skulle tro."

Integrering av innvandrere i det norske samfunnet innebærer i praksis at innvandrere gis de samme rettigheter og plikter som etniske nordmenn. Det gjelder både like muligheter sosialt, men også like muligheter i forhold til ulike velferdsordninger. Vi har sett nærmere på folks oppfatning av likebehandling av innvandrere og etniske nordmenn.

Hvis vi ser på *troen* på likebehandling først, viser resultatene at rundt 1 av 3 nordmenn mener innvandrere alltid kommer til å bli behandlet dårligere enn norskfødte (diagram 24). Men bare 5 prosent sier dette *passer helt* med deres oppfatning. Om lag 2 av 3 har et mer optimistisk syn på innvandreres vegne når det gjelder fremtidig likebehandling.

Diagram 24. Likebehandling av norskfødte og innvandrere.

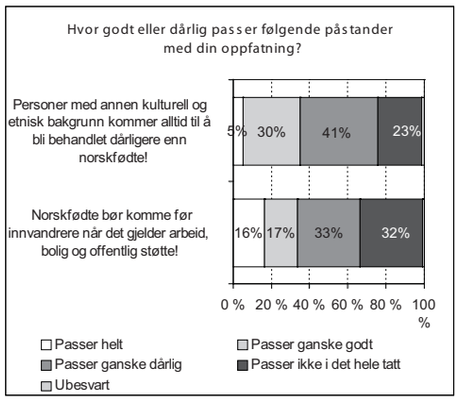

Ser vi nærmere på *holdningen* til likebehandling, finner vi grovt sett den samme fordelingen: Ca 1/3 av befolkningen mener, mer eller

mindre, at norskfødte bør komme før innvandrere når det gjelder arbeid, bolig og offentlig støtte. Ca 2/3 av befolkningen er av en annen oppfatning og sier denne påstanden passer ganske dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning.

Blant de som mer eller mindre mener norskfødte bør komme først i køen, sier halvparten (16 prosent totalt) at dette *passer helt* med deres oppfatning. I gruppen som er mest mot likebehandling er de yngste (15-24 åringene) klart overrepresentert. Geografisk er det folk på Østlandet utenfor Oslo som preger denne gruppen mest. Sannsynligvis henger utslaget for alder sammen med tilsvarende utslag for utdanning og inntekt i gruppen - begge deler lavere enn gjennomsnittet av befolkningen. Pensjonister er også mindre positive til likebehandling av innvandrere enn andre. Arbeidsløse skiller seg ikke ut med spesielt negative holdninger til likebehandling av norskfødte og innvandrere når det gjelder arbeid, bolig eller offentlig støtte. Men ufaglærte arbeidere og de som ikke er medlem av noen fagorganisasjon er overrepresentert i denne gruppen.

Det er altså klare tegn i materialet til at de befolkningsgruppene som er mest utsatt for "konkurranse" fra innvandrere på arbeidsmarkedet, boligmarkedet og ift. støtteordninger, samtidig er de som er mest skeptiske til likebehandling. Flere av kommentarene til undersøkelsen er nokså klare på dette punktet, særlig i forhold til velferdsordningene:

"(...)At flyktninger får mer støtte enn en norsk gjennomsnittspensjonist er også en ting som nører opp under rasisme."

"(...) Veldig mange innvandrere utnytter vårt snillismesystem. Burde nok også tenke på at det finnes nordmenn som trenger hjelp og støtte. Altfor lett å høste støtte og trygd når man er innvandrer."

Før vi går videre til integreringen av innvandrere på arbeidsmarkedet skal vi dvele litt mer ved hva vi kan kalle *integreringsoptimismen*. Det vi ovenfor kalte troen på likebehandling, tapper jo noe av dette, og vi har tidligere i rapporten omtalt vurderingen av hvordan diskriminering og rasisme vil utvikles i årene som kommer. Diagram 25 viser svarfordelingen i befolkningen på spørsmålet om forholdet mellom nordmenn og innvandrere kommer til å bli bedre.

Diagram 25. Forventning til forholdet mellom nordmenn og innvandrere.

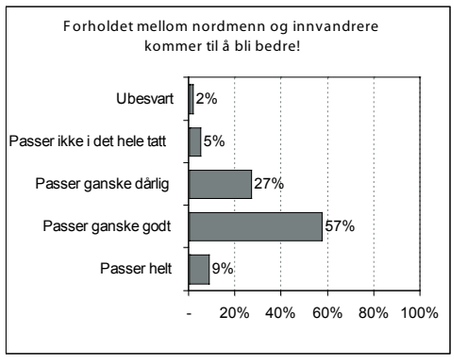

Igjen er det ca 1 av 3 som ikke har noen særlig tro på dette, mens ca 2 av 3 har en viss tro på at forholdet mellom innvandrere og nordmenn kommer til å bli bedre. Innvandrere selv har større tro på dette enn etniske nordmenn, med 19 prosent som mener påstanden passer helt (mot 8 prosent blant etniske nordmenn). Integreringsoptimismen, hvis vi kan kalle den det, er større jo flere innvandrere man har kontakt med og jo oftere man omgås innvandrere. - Mens de som ikke har noen

personer med innvandrerbakgrunn i sitt boligområde er mer pessimistiske enn andre. Arbeidsløse virker mer optimistiske enn andre i synet på det fremtidige forholdet mellom nordmenn og innvandrere, med en signifikant høyere andel som sier påstanden passer helt med deres oppfatning. Blant de som arbeider er både faglærte og ufaglærte arbeidere mer pessimistiske en "funksjonærer" – enten det er på ledernivå eller ikke. På dette spørsmålet er det bare små forskjeller mellom kjønnene, og for en gangs skyld skiller ikke de eldste seg ut som mer pessimistiske enn andre når det gjelder spørsmål om innvandrere. Men oslobefolkningen og de med høyest utdannelse og høyest inntekt er mer optimistiske enn andre når det gjelder forholdet mellom nordmenn og innvandrere i framtida.

"(...) Vi er alle mer eller mindre forskjellige av natur. En nordmann og en afrikaner kan ha mer til felles en to nordmenn. Derfor må vi være mer nysgjerrige, mer åpne for andre folk og kulturer, da tror jeg at toleransen kommer av seg sjøl."

Holdning til integrering av innvandrere på arbeidsmarkedet

Deltakelse på arbeidsmarkedet er både viktig for den enkelte innvandrer og for samfunnet som helhet. For samfunnet som helhet handler det blant annet om samfunnsøkonomien, og hvor uheldig det er at enkelte grupper utestenges fra denne viktige samfunnsarenaen. For den enkelte innvandrer er deltakelse på arbeidsmarkedet viktig for identitet, selvrespekt og muligheten til å etablere seg med et godt liv i Norge. Videre letter det læring av det norske språk og gir kjennskap til norsk skikk og bruk blant innvandrere. Derfor er det viktig å kartlegge den norske befolkningens holdninger til innvandrere på det norske arbeidsmarkedet.

Diagram 26. Innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv

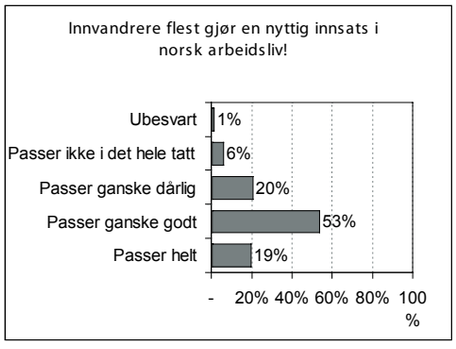

Nær 3 av 4 nordmenn mener innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv, og har altså et godt inntrykk og en positiv grunnholdning til integrering av innvandrere på det norske arbeidsmarkedet. At en så stor andel som 53 prosent sier dette "bare" passer ganske godt med deres oppfattelse, kan skyldes kunnskaper om at arbeidsledigheten er større blant innvandrere enn ellers i befolkningen. Dermed modereres inntrykket om at "innvandrere flest" gjør en nyttig innsats noe. Uansett kan vi si at de fleste er positive til innvandreres innsats i arbeidslivet. Det er likevel et ganske stort mindretall på ca 1 av 4 som ikke mener påstanden passer særlig godt med deres oppfattelse.

Kvinner er mer positive enn menn til innvandreres innsats på arbeidsmarkedet. Blant aldersgruppene skiller 15-24 åringene seg noe negativt ut. Men det er grunn til å nevne at både blant menn og blant unge er et flertall positive, bare ikke like store flertall som for kvinner og andre aldersgrupper. Geografisk skiller folk på Vestlandet seg positivt ut, mens folk i Midt-Norge trekker snittet ned

for de som mener innvandrere flest gjør en nyttig innsats i arbeidslivet. De med høyest utdannelse er overrepresentert blant de som er mest positive til innvandreres bidrag på arbeidsmarkedet.

1 av 3 innvandrere mener selv at de fleste innvandrere gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv, og dette er en vesentlig større andel enn blant etniske nordmenn. De som har minst kontakt med innvandrere er på sin side overrepresentert blant de som sier påstanden passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning.

Ser vi på forholdet til arbeidsmarkedet blant de som har svart, er det kun ufaglærte arbeidere som skiller seg vesentlig ut, med 10 prosent som sier påstanden ikke passer i det hele tatt (signifikant flere enn snittet). Ellers er svarfordelingen på spørsmålet helt uavhengig av hvilket forhold til arbeidsmarkedet man har selv. Også blant ufaglærte arbeidere har flertallet en positiv grunnholdning til innvandreres innsats i arbeidslivet.

I forlengelsen av spørsmålene om holdninger til *likebehandling* har Integreringsbarometeret spørsmål om aksepten for at arbeidsgivere avviser arbeidssøkende innvandrere uten å vurdere deres kvalifikasjoner for arbeidet. Det å bli administrativt avvist på grunn av utenlandsk bakgrunn er nok en erfaring mange arbeidssøkende innvandrere har. Kvalifiserte innvandrere kan bruke lang tid på søkeprosessen, og sjelden eller aldri blir innkalt til intervju.

En slik diskriminering av innvandrere på arbeidsmarkedet er ikke noe som faller i god jord hos nordmenn flest. 9 av 10 mener dette ikke kan aksepteres, og hele 56 prosent sier at påstanden i undersøkelsen om at det kan aksepteres å gjøre slik forskjell ikke passer i det hele tatt med deres oppfatning.

Diagram 27. Aksept for at arbeidsgivere avviser arbeidssøkende innvandrere

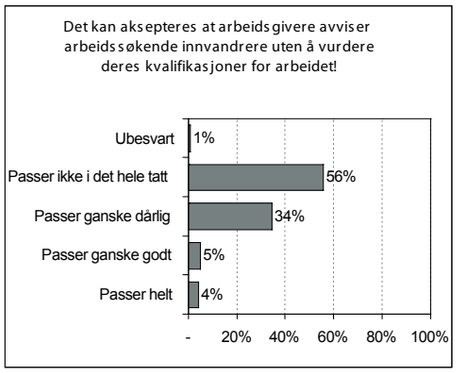

Et klart mindretall på om lag 1 av 10 sier at påstanden passer ganske godt eller helt med deres oppfatning – det samme nivået som vi fant for de mest fremmedskeptiske under avsnittet om fremmedfrykt og fremmedskepsis i dette kapittelet.

Faglærte arbeidere og funksjonærer i lavere stillinger skiller seg positivt ut og trekker opp snittet blant de som er imot slik diskriminering av innvandrere på arbeidsmarkedet. Interessant nok skiller ikke funksjonærer i ledende stillinger seg vesentlig ut fra gjennomsnittet av befolkningen her. Det er jo denne gruppen som først og fremst står for ansettelser i bedriftene. Igjen er det i kommunal og statlig sektor vi finner størst andeler som er skeptiske til denne type forskjellsbehandling av innvandrere. De som jobber i privat sektor modererer seg litt og trekker snittet opp blant de som sier at påstanden passer ganske dårlig.

I praksis sier ingen av innvandrerne i utvalget at påstanden om diskrimi-

nering av innvandrere blant arbeidsgivere passer med deres oppfatning. De med mest kontakt med innvandrere trekker snittet klart opp blant de som sier påstanden ikke passer i det hele tatt.

"Alle må lære norsk og bli gjort i stand til å delta i samfunnet. De har mye å bidra med til det norske samfunn. Bl.a har mange utdannelse som de må få bruke, for sin og samfunnets skyld."

Når det gjelder spørsmål om alle arbeidsplasser bør ta et "skippertak" for å få flere innvandrere inn i arbeid, er nok meningene mer delte. Det er noe flere på den positive enn på den negative enden av skalaen for påstanden "Alle arbeidsplasser bør strebe etter å ansette flere innvandrere" (52 mot 47 prosent). Svarfordelingen peker nok på at utfordringene med å få innvandrere i arbeid er mer sammensatt enn som så, og at ønsket om flere innvandrere i arbeidslivet ikke kan være kriteriet alene for å ansette flere arbeidstakere i en bedrift.

Diagram 28. Alle arbeidsplasser bør strebe etter å ansette flere innvandrere

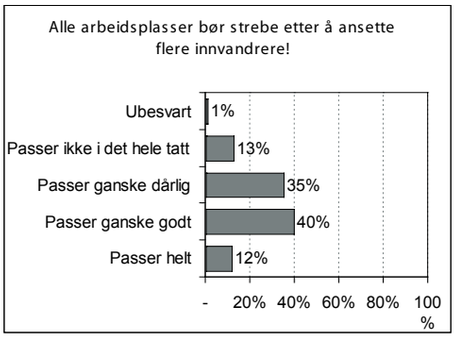

På arbeidsmarkedet er det ansatte i kommunal og statlig sektor som trekker opp snittet blant de som sier påstanden passer med deres oppfatning. Det går også et skille mellom ufaglærte arbeidere på den ene siden og faglærte arbeidere/ funksjonærer på den andre. Ufaglærte arbeidere trekker opp snittet blant de som sier påstanden *ikke* passer med deres oppfatning. En kartlegging MMI nylig har foretatt blant arbeidsgivere i privat sektor, viser at de fleste innvandrere arbeider på lønnstakernivå i bedriftene. Det er naturlig å tenke seg at det er de ufaglærte arbeiderne som merker mest til konkurransen fra innvandrere på arbeidsmarkedet. Dette er nok noe av grunnen til at de ufaglærte arbeiderne skiller seg ut her.

I integreringsbarometeret stilles i tillegg mer spesifikke spørsmål om innvandreres deltakelse på den politiske arenaen og innenfor fagbevegelsen. Holdningene til politikere og ledere i fagbevegelsen med utenlandsk bakgrunn er omtrent den samme, og flertallet er positive, 74 prosent for politikere og 77 prosent for effekten av ledere i fagbevegelsen. Rundt 3 av 4 mener med andre ord at det er positivt for vårt demokrati at politikere med innvandrerbakgrunn har ledende stillinger i politikken (her svarer 8 prosent at dette ikke passer i det hele tatt). Og litt mer enn 3 av 4 mener at innvandrere i ledende stillinger i fagbevegelsen vil skape forbilder som er positive for integreringen (her svarer 6 prosent at dette ikke passer i det hele tatt). Diagram 29 og 30 viser svarfordelingen på disse spørsmålene i befolkningen.

"Hvis utenlandske arbeidstakere skulle gått før nordmenn bare fordi de er utlendinger ville dette skapt langt større rasisme. Men er de bedre rustet til en jobb - so be my guest!"

Diagram 29. Holdning til politikere med innvandrerbakgrunn.

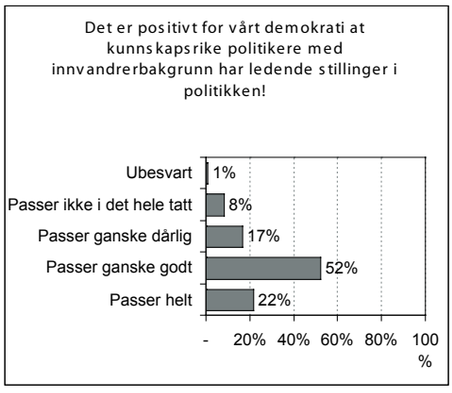

Diagram 30. Holdning til innvandrere i fagbevegelsen.

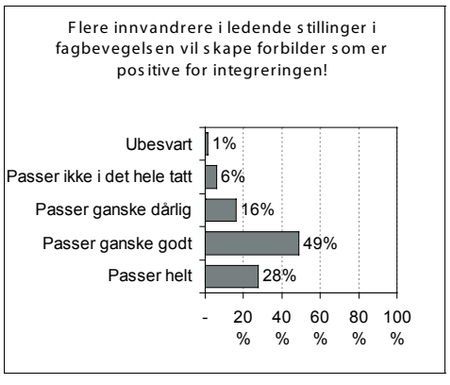

De som selv arbeider eller studerer trekker opp snittet for de som er positive til effekten av innvandrere i ledende stillinger i fagbevegelsen. Arbeidere, ufaglærte eller faglærte, skiller seg ikke fra snittet på dette spørsmålet. Det er heller ingen signifikante forskjeller i besvarelsene mellom de som selv er medlem i en fagforening og de som ikke er det. Men funksjonærer, både på lavere og høyere stillingsnivåer, er mer positive enn andre i vurderingen av fordelen med innvandrere i fagbevegelsen. Ansatte i kommunal/fylkeskommunal sektor skiller seg mest positivt ut av alle, med 40 prosent i gruppen som svarer at påstanden passer helt med deres oppfatning (mot 28 prosent totalt). Grad av kontakt med innvandrere skiller som vanlig, men hvor stort innslag av innvandrere det finnes i eget boligområde ser ikke ut til å ha særlig betydning for hvordan man svarer på spørsmålet.

Vi finner noenlunde det samme svarmønsteret bak holdningene til innvandreres deltakelse i politikken. Men her skiller ufaglærte arbeidere seg mer negativt ut og funksjonærer på ledernivå seg mer positivt ut enn for spørsmålet om deltakelsen i fagbevegelsen. Politisk preferanse skiller noe i besvarelsene. De som stemmer RV eller Sv trekker opp snittet blant de som sier det passer helt med deres oppfatning at innvandrere i politikken er positivt for demokratiet, det samme gjelder Ap-velgere og Senterpartivelgere. Høyrevelgere skiller seg ikke vesentlig fra snittet, mens Krf-velgere og Frp-velgere har minst andeler som mener påstanden om innvandreres deltakelse i politikken passer.

Stort sett finner vi altså positive holdninger i befolkningen når det gjelder innvandreres integrering i arbeidslivet, særlig når det gjelder verdien av deres innsats, holdningen til diskriminering fra arbeidsgivere, og innvandreres deltakelse i politikken og i fagforeningsarbeid. Men ønsket om flere innvandrere i arbeidslivet, kan ikke være kriteriet alene. Nesten halve befolkningen er til dels uenig i at alle arbeidsplasser bør strebe etter å ansette flere innvandrere.

"Innvandrere må få arbeid på bakgrunn av kvalifikasjoner, ikke kvotering."

Vi skal til slutt i dette delkapittelet gå nærmere inn på temaet arbeidsinnvandring. De nokså nylig vedtatte regelendringene på området vil få konsekvenser på det norske arbeids-

markedet, men ser foreløpig ikke ut til å ha ført til noen særlig endring av folks holdninger om temaet. I lys av dette blir det spennende å følge utviklingen i befolkingens holdninger til arbeidsinnvandring framover.

Oppfattelsen av behovet for arbeidsinnvandring til Norge varierer i befolkningen. 59 prosent sier det passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning at Norge trenger økt arbeidsinnvandring fra utenomeuropeiske land for å løse fremtidige behov på det norske arbeidsmarkedet. En noe større andel ubesvart enn normalt, forteller kanskje at en del synes temaet er vanskelig. 39 prosent mener påstanden passer helt eller ganske godt med deres oppfatning.

Diagram 31.
Holdning til arbeidsinnvandring.

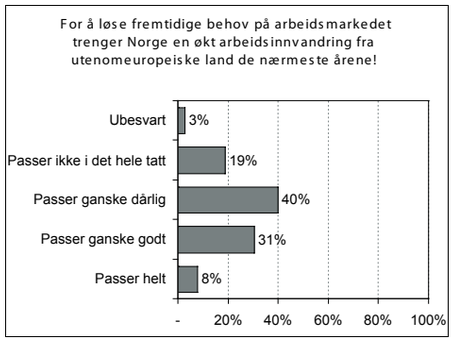

Svarmønsteret viser at frykten for økt konkurranse om jobbene i Norge nok har betydning. De som selv er i arbeid er mer skeptiske enn andre til at arbeidsinnvandring trengs for å løse behov på det norske arbeidsmarkedet. De unge er også mer skeptiske til dette enn de eldre i utvalget. Og de som arbeider, men *ikke* er medlem av en fagorganisasjon er mer skeptiske til arbeidsinnvandring enn de som er medlem av en fagorganisasjon. Men svarmønsteret tyder også på at en god del innser behovet for å importere kunnskap til det norske arbeidsmarkedet. De med "kontorjobb", dvs. funksjonærer på lavere eller høyere stillingsnivåer, mener i større grad enn andre at arbeidsinnvandring trengs for å løse fremtidige behov på arbeidsmarkedet. Aldersgruppen 55-69 år skiller seg også positivt ut her sammen med folk i Oslo og de med høyest utdannelse.

Vi finner igjen mye av den samme svarfordelingen på spørsmålet under, om personer fra land utenfor EU må få lov til å oppholde seg i landet inntil seks måneder for å søke arbeid.
En del lar spørsmålet stå ubesvart, flertallet benytter en av midt-kategoriene på skalaen, men flest (62 prosent) havner på den negative enden av skalaen og sier påstanden passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning.

Diagram 32. Personer fra land utenfor EU må få lov til å være i Norge i seks måneder for å søke arbeid.

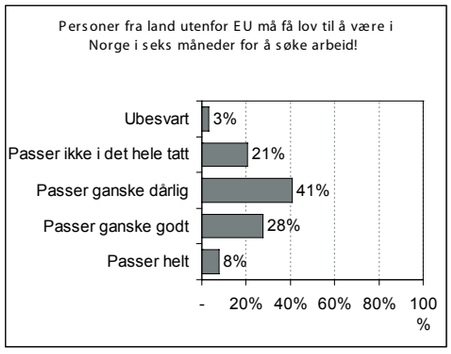

På dette spørsmålet virker igjen de som selv er i arbeid mest skeptiske. Det går et skille mellom arbeidere (mer skeptiske) og funksjonærer (mindre skeptiske) også på dette spørsmålet, men forskjellene er ikke like store som på spørsmålet om fremtidig behov av arbeidsinnvandring, og vi finner heller ikke igjen de samme forskjellene mellom aldersgruppene.

For kommunalt ansatte finner vi mindre skepsis til påstanden om oppholdstillatelse i seks måneder for å søke arbeid enn hos andre.

Bak en del av motstanden mot arbeidsinnvandring vil det ligge en grunnleggende skepsis mot innvandring i det hele tatt. Som vi har vist kan vi regne med at ca 1 av 10 i befolkningen inntar en slik grunnleggende skeptisk holdning til innvandring i Norge. Dette vil naturligvis spille over på holdningene også til arbeidsinnvandring. Selv når forutsetningen er at en person er tilbudt ansettelse i Norge, sier 8 prosent at påstanden "Personer som er tilbudt ansettelse i Norge må få komme hit for å arbeide uansett hvilket land de kommer fra" ikke passer i det hele tatt med deres oppfatning. I tillegg sier 14 prosent at påstanden passer ganske dårlig. På den annen side sier hele 77 prosent at dette passer helt eller ganske godt.

Diagram 33. Personer som er tilbudt ansettelse i Norge må få komme hit for å arbeide uansett hvilket land de kommer fra.

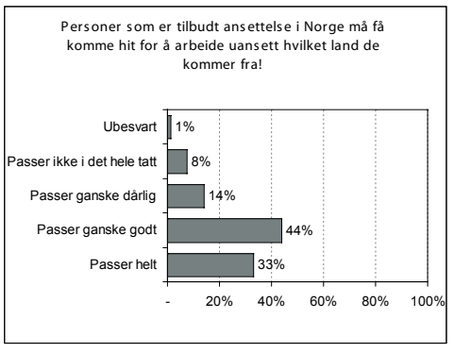

Vi finner det samme svarmønsteret som vi tidligere har gjort for fremmedfrykt og fremmedskepsis bak de som er mest skeptiske på dette spørsmålet, men forskjellene avhengig av sosial bakgrunn tones ned og er i de fleste tilfeller innenfor feilmarginene. Det er med andre ord nokså stor enighet på tvers av ulike befolkningsgrupper i dette spørsmålet. Det er kontakten med innvandrere som skiller mest. Innvandrere sier selv i større grad enn etnisk norske at påstanden passer helt. Og: Jo mindre kontakt med innvandrere man har, desto større er skepsisen til å la de som er tilbudt jobb få komme og arbeide i Norge uansett hvilket land de kommer fra.

Holdninger til muslimer og Islam.
I og med at relativt få etniske nordmenn har utstrakt kontakt med innvandrere med muslimsk bakgrunn, vil de fleste av besvarelsene i Integreringsbarometeret bygge på et *inntrykk* som er skapt om muslimer, og hvilket *omdømme* denne gruppen innvandrere (som ikke er ensartet) har i Norge. Muslimene er blant de mest synlige innvandrergruppene i Norge, både i forhold til hudfarge og i forhold til praktisk utøving av sin religion. I tillegg har, dessverre vil mange si, muslimene som gruppe blitt koblet med et samfunnsproblem med tiltakende oppmerksomhet de siste årene, nemlig terrorfaren. Grovt sett er det nok disse forholdene som i størst grad bidrar til å farge "folk flest" sine holdninger til muslimer i Norge, og det er verdt å ha dette i minnet i tolkningen av resultatene fra undersøkelsen.

"Det bor få innvandrere der jeg bor, mine kunnskaper om innvandrere får jeg derfor gjennom media. Mine meninger blir derfor synsing uten praktisk erfaring."

For å riktig understreke dette poenget starter vi delkapittelet med hvordan nordmenn flest vurderer

sine kunnskaper om den muslimske religionen:

Diagram 34. Folks egen vurdering av sine kunnskaper om den muslimske religionen.

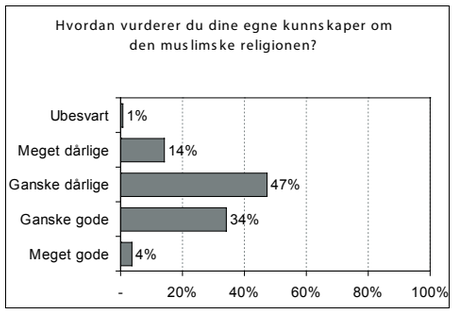

61 prosent vurderer sine egne kunnskaper om den muslimske religionen som meget eller ganske dårlige, 38 prosent vurderer dem som meget eller ganske gode. Det er med andre ord relativt lav kjennskap blant nordmenn flest om Islam. Men samtidig sier også et flertall av befolkningen at verdiene innenfor islam ikke er forenelige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet.

Diagram 35. Er verdiene innenfor Islam forenelige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet.

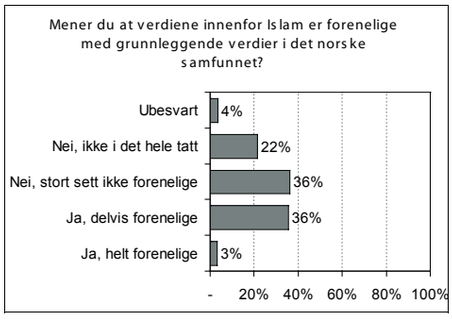

Riktignok er det et mindretall på 22 prosent som mener at Islam ikke er forenelig med norske grunnverdier i det hele tatt, men det er bare 3 prosent som tar det motsatte standpunkt og sier at Islam og norske verdier er helt forenelige. De fleste mener tydeligvis at noe ved Islam er forenelig og andre ting ikke, i større eller mindre grad – og velger dermed en av midt-kategoriene. Her er oppfatningene delte med like store andeler som sier verdiene er delvis forenelige som de som sier at de stort sett ikke er forenelige.

Resultatene tyder på at mange mener en sameksistens er mulig mellom muslimer og etnisk norske, men at det ligger en usikkerhet i bunnen; i forhold til de generelle kunnskapene om Islam og dermed i forhold til hvor mange konfliktpunkter det egentlig finnes mellom Islam og det vi har kalt grunnleggende verdier i det norske samfunn. Hva som er grunnleggende verdier i det norske samfunn er det nok en slags felles oppfattelse om i nasjonen, men forståelsen av begrepets konkrete innhold kan variere og spille inn på svarfordelingen her. Uansett leser vi kanskje ut av resultatene her en skepsis til det ukjente og en mistenksomhet overfor Islam og muslimer hos mange.

"(...) Noe annet også er at Norge er et land med sterk kulturarv og den synes jeg vi bør få beholde uten å bli kalt rasister og egoister. Trenger ikke å la Islam ta helt over kanskje, for vår kultur er bygd på annet grunnlag. Men selvfølgelig, la folk tro det de vil, så lenge vi får tro det vi vil i vårt hjemland. Gjensidig kunnskap om religion hadde kanskje vært en ide."

Diagram 36 viser blant annet fordelingen i befolkningen for påstanden "Jeg er mer mistenksom mot personer med muslimsk tro". Nesten halve befolkningen (47 prosent) støtter mer eller mindre

denne påstanden og sier den passer helt eller ganske godt med deres oppfatning. Pensjonister, ufaglærte arbeidere, de yrkesaktive som ikke er fagorganiserte, folk med lav utdanning, lav inntekt, og de med minst kontakt med innvandrere generelt er også mest mistenksomme mot personer med muslimsk tro.

Diagram 36. Spørsmål som uttrykker skepsis til muslimer.

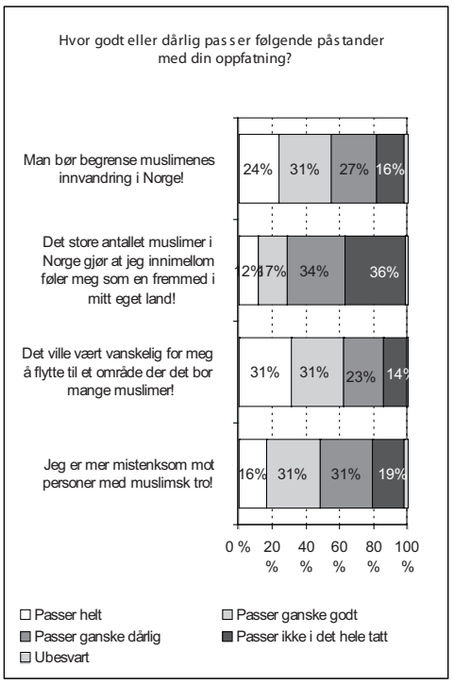

Som vi viste i kapittel 3 mener til sammen 47 prosent av den norske befolkningen at vi *generelt* ikke bør ta imot flere innvandrere i Norge. Her er det til sammen 55 prosent som sier det passer med deres oppfatning at man bør begrense *muslimenes* innvandring i Norge. To ting kan ha bidratt til denne forskjellen mellom holdning til innvandring generelt og innvandring av muslimer; for det første er det forskjell på å *stoppe* og å *begrense* i spørsmålsstillingene mellom de to spørsmålene, men for det andre er muslimer en mer spesifikk gruppe som det kanskje knytter seg litt andre holdninger til enn for innvandrere generelt.

Som tidligere nevnt ligger andelen med størst fremmedskepsis i Norge på rundt 1 av 10. Her sier 12 prosent at de innimellom føler seg som en fremmed i sitt eget land grunnet det store antallet muslimer. Og det er de samme befolkningsgruppene som trekker opp snittet som det er for fremmedskepsisen, fremmedfrykten og mistenksomheten, dvs eldre og pensjonister, ufaglærte arbeidere og de med lavest utdanning og lavest inntekt. Folk på Østlandet mer enn andre steder i landet. Det pussige er at de med minst kontakt med innvandrere trekker opp snittet for de som føler seg som fremmede i eget land innimellom på grunn av det "store antallet muslimer". De som ikke kjenner noen innvandrere og sjelden eller aldri omgås noen innvandrere føler seg altså i større grad fremmede i eget land enn andre. Svaret ser altså ut til å henge mer sammen med grunnholdningen til innvandrere enn med erfaring eller sannsynligheten for å treffe på en innvandrer i sine daglige bevegelser.

Innslaget av innvandrere i boligområdet ser ikke ut til å ha noen stor betydning for følelsen av fremmedgjøring i eget land. Men et flertall av befolkningen sier det ville vært ganske vanskelig å flytte til et område der det bor mange muslimer. Dette spørsmålet er litt vanskelig å tolke fordi en del vil kunne ha svart "passer ganske godt" fordi det ville vært vanskelig for dem å flytte generelt, uansett innslag av muslimer på det nye stedet. Men vi vil tro at når 31 prosent uttrykker at det *passer helt* med deres oppfatning at det ville være vanskelig å flytte til et område med mange muslimer, er det elementet med muslimene

som har hoveddelen av forklaringen. Selv om vi tidligere i rapporten fant en relativt stor vilje til å bidra selv til integrering av innvandrere, stiller det seg nok litt annerledes når det gjelder å bestemme seg for å flytte til boligområder med stort innslag av muslimer. Men det skal nevnes at et relativt stort mindretall på 37 prosent av befolkningen ville hatt mindre problemer med dette.

Det er altså klare innslag av muslimvennlige i den norske befolkningen, noe også de 70 prosentene som *ikke* føler seg som fremmed i eget land, de 33 prosentene som *ikke* mener man bør begrense den muslimske innvandringen og de 49 prosentene som *ikke* er mer mistenksomme mot muslimer enn andre uttrykker. Videre mener 29 prosent at norske muslimer er som nordmenn flest, 16 prosent at den muslimske kulturen passer helt greit inn i den vestlige verden og 33 prosent at Islam har gitt opphav til en imponerende kultur, noe diagram 37 viser.

I gruppen som er mest positive til muslimer trekker innvandrere selv opp snittet sammen med de som har mest kontakt med innvandrere i befolkningen. De som arbeider preger gruppen mer enn arbeidsløse og pensjonister, funksjonærer preger gruppen framfor arbeidere og de som jobber i kommunal sektor preger gruppen framfor de som jobber i andre sektorer. Kvinner virker generelt noe mer positive til muslimer enn menn, og de med høyest utdannelse er mer positive enn de med lavere utdannelse.

Diagram 37. Spørsmål som uttrykker positive holdninger til muslimer.

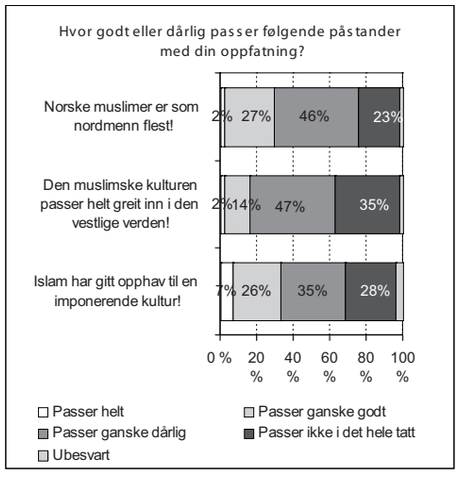

I Norge er det religionsfrihet. Dette innebærer at utøvelsen av andre religioner enn den protestantiske kristendommen følger med som en del av integreringen av innvandrere i det norske samfunnet. I Integreringsbarometeret utdypes derfor folks forhold til Islam med enkelte spesifikke spørsmål om bygging av moskeer og utøving av den muslimske religionen.

Ut fra det vi til nå har sett av flertallets holdninger til muslimer, er det kanskje ikke overraskende at halve befolkningen også er negative til bygging av moskéer i Norge. 50 prosent uttrykker en negativ holdning til dette. Og andelen negative øker til 56 prosent når vi siden spør om holdningen til bygging av moskeer i området der en selv bor (diagram 38).

Diagram 38. Holdning til bygging av moskéer.

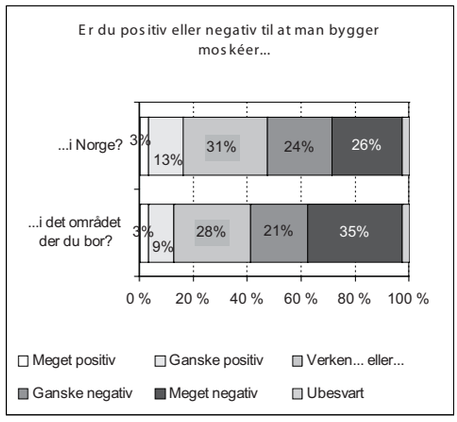

Diagram 39. Holdning til utøvelsen av den muslimske religionene i Norge.

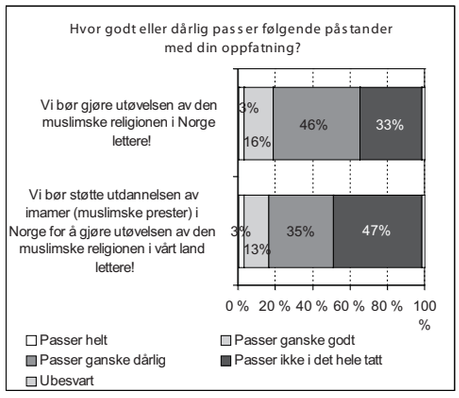

”Eg har i løpet av det siste halvåret kome i kontakt med innvandrarar. Dette er for det meste kristne, men også nokre muslimar. Dette har vore ei stor, positiv oppleving! Men eg er likevel skeptisk til den muslimske tradisjonen om æresdrap og sjølvsprenging. Difor også til bygging av moskéar og utdanning av nye muslimske prestar. (...)”

På spørsmålet om bygging av moskeer er de yngste i utvalget mer positive enn andre. Det er også Oslobeboere og de med høyest utdannelse. Funksjonærer på ledernivå er mer positive enn arbeidere, og de som arbeider er mer positive enn pensjonister. Kommunalt og statlig ansatte er mer positive til bygging av moskéer enn andre. Det er nesten unødvendig å si at innvandrere selv er mer positive enn etniske nordmenn, og at jo mer kontakt man har med innvandrere generelt desto mer positiv er man til bygging av moskéer i Norge og i området der en selv bor.

Tilsvarende andeler som er positive til å bygge moskéer sier det passer med deres oppfatning at vi bør gjøre utøvelsen av den muslimske religionen i Norge lettere, og støtte utdannelsen av imamer. Men et klart flertall rundt 80 prosent av befolkningen sier det enten passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning at vi bør gjøre utøvelsen av Islam lettere eller støtte utdannelsen av imamer i Norge. 1 av 3 er helt mot å gjøre utøvelsen av Islam lettere generelt. Mens nesten halve befolkningen er helt mot at vi bør støtte utdannelsen av imamer i Norge med det formål å gjøre utøvelsen av Islam lettere.

Etniske nordmenn i utvalget er mer skeptiske til slik støtte av Islam enn innvandrerne. Blant de som sier påstandene ikke passer i det hele tatt trekker de uten noen kontakt med innvandrere snittet opp. Arbeidsløse og pensjonister er også overrepresentert i gruppen med størst motstand mot underletting av å utøve den muslimske religionen i Norge. Dét er også ansatte i privat sektor og de uten fagforeningsmedlemskap.

Avslutning

Dette kapittelet startet med å anslå nivået på fremmedfrykt og fremmedskepsis i Norge. Vi fant at ca 10 prosent av befolkningen faller i gruppa med størst fremmedskepsis i Norge. Denne gruppa preges på den ene side av eldre og pensjonister. På den andre siden preges gruppen også av ufaglærte arbeidere, arbeidstakere uten fagforeningsmedlemskap og ansatte i privat sektor. De som har liten eller ingen kontakt med innvandrere og få eller ingen innvandrere i sitt boligområde er også overrepresentert blant disse 10 prosentene med størst fremmedskepsis.

Vi fant videre at de aller fleste synes det er viktig at innvandrere tar til seg norsk skikk og bruk, men at flertallet samtidig har en positiv holdning til mangfold og innvandreres bidrag i det norske samfunnet. Men noen vil nok likevel foretrekke at innvandrere blir så like nordmenn som mulig.

Det er klare tegn i materialet til at de befolkningsgruppene som er mest utsatt for "konkurranse" fra innvandrere på arbeidsmarkedet, boligmarkedet og ift. støtteordninger, samtidig er de som er mest skeptiske til integrering og likebehandling mellom innvandrere og nordmenn ellers.

2 av 3 tror at forholdet mellom innvandrere og nordmenn vil bli bedre. Positiviteten til innvandrere, integrering og mangfold øker med kontakten med innvandrere. Signifikante forskjeller avhengig av graden av kontakt med innvandrere er noe som gjennomsyrer hele datamaterialet. De som videre preger gruppen som er mest positive til innvandrere er kvinner, de som arbeider i funksjonærstillinger og arbeidstakere i kommunal sektor. Folk i Oslo er generelt mer positive til integrering og innvandrere enn ellers i landet, og de med høy utdanning og høy inntekt er også overrepresentert i denne gruppen.

Stort sett finner vi positive holdninger i befolkningen når det gjelder innvandreres integrering i arbeidslivet, særlig når det gjelder verdien av deres innsats (3 av 4 positive), holdningen til diskriminering fra arbeidsgivere (9 av 10 negative), og innvandreres deltakelse i politikken og i fagforeningsarbeid (3 av 4 positive). Men ønsket om flere innvandrere i arbeidslivet, kan ikke være kriteriet alene. Nesten halve befolkningen er til dels uenig i at alle arbeidsplasser bør strebe etter å ansette flere innvandrere.

Holdning til arbeidsinnvandring varierer med på den ene side hvor konkurranseutsatt gruppen man tilhører er, og om man på den andre siden har en type jobb hvor man ser behovet for import av kompetanse. Ca 2 av 3 mener det ikke er behov for økt arbeidsinnvandring for å løse fremtidige behov på det norske arbeidsmarkedet.

Mange mener en sameksistens er mulig mellom muslimer og etniske norske, men det ligger en usikkerhet i bunnen. Mange føler de har lite kunnskap om Islam og dermed hvor mange konfliktpunkter det egentlig finnes mellom Islam og de "grunnleggende verdier" i det norske samfunn. Vi leser ut av resultatene en skepsis til det ukjente og en mistenksomhet overfor Islam og muslimer hos mange. De med en positiv grunnholdning til Islam og muslimer er i mindretall i Norge.

For eksempel er halve befolkningen mer eller mindre negative til bygging av moskéer og underletting av utøvelsen av Islam i Norge, mot ca 10-20 prosent positive, øvrige er usikre på hva de skal mene.

Spørsmålene i Integreringsbarometeret rundt fremmedfrykt og muslimer har fått følelsene i sving hos flere av respondentene, og enkelte har mye på hjertet. Men vi har også fått skriftlige kommentarer fra *innvandrerne* i utvalget, som kan fortelle oss mer om betydningen av integrering fra deres ståsted. Slik sett representerer de to sitatene som avslutter dette kapittelet hver sin ytterlighet i besvarelsene i Integreringsbarometeret - hvor vi finner aller størst forskjeller mellom representanter for innvandrerne selv på den ene siden og norske pensjonister på den andre. Sitatene er noe forkortet av anonymitetshensyn.

"(…) **Jeg regner med at innen 30-40 år vil muslimer har majoriteten i Stortinget. Hva da? Da vil det på kort tid formere seg til 10-20 millioner. Vi vil da ha tapt vårt land, og etnisk norske vil bli 3. klasses innvånere og ha tapt alle rettigheter, eller må bli muslimer. Jeg regner med muslimske terrorister vil slå til mot Norge, som i andre land. (…) Det er rett og slett kriminelt å gi bort landet på denne måten. Landet som våre forfedre har kjempet, slitt og svettet for. (…) Nå opplever jeg at landet gis bort til fremmede som kommer for å overta. Jeg er forbitret og rasende. Jeg har (…) barn og (…) barnebarn. Hvordan skal det gå med dem?"**

"Jeg (…) har bodd i Vårt Kongerike i 5 år. Jeg har opplevd mye i livet mitt, jeg mener krig og fattigdom og dårlig barndom, det vil si at jeg har sett eller opplevd mye i livet mitt og jeg vet hvor vanskelig livet kan være, dette livet som vi har i Norge nå det er kort sagt vi lever i et Paradis og et fritt demokratisk land. Norge er verdens tryggeste land å bu i synes jeg med alle muligheter til å komme seg fram i livet sitt, spørsmålet er bare om man vil. (…) I begynnelsen tenkte jeg at jeg aldri klarer å lære språket eller tilpasse meg i det norske samfunnet, men nå er jeg ferdigutdannet (…) snakker og skriver norsk og har mange norske venner, rett og slett jeg føler meg hjemme og jeg vil gjerne se at uansett hvor vi kommer opprinnelig fra må vi tilpasse oss der vi bor, fordi vi har mistet ett hjem så vil jeg aldri miste den engang til og jeg håper at alle skal være med på å ta vare på hjemmet vårt og ha forståelse for hverandre og respekt. Utsende, farge eller nasjonalitet er ikke viktig. Viktig er å være en godt menneske. Med all respekt til Norge hilsen NNN". [skrivefeil er rettet]

Kapittel 5.

Hva kan myndighetene gjøre?

Til nå har vi sett mest på hva folk selv er villige til å bidra med og hvilke eventuelle *uformelle* hindringer som kan ligge i veien for integreringen av innvandrere.

Det er også dette Integreringsbarometeret i hovedsak dreier seg om. Det er likevel myndighetene som har det *formelle* ansvaret for integreringen av personer med utenlandsk opprinnelse i det norske samfunn. Det er ikke noen god metode å spørre åpent i et spørreskjema om hva folk mener myndighetene bør gjøre for å lette integreringen av innvandrere i det norske samfunnet. Et så generelt spørsmål vil bare oppnå generelle svar. Derfor har vi stilt spørsmål om folks holdninger til enkelte mer konkrete tiltak eller virkemidler. I integreringspolitikken kan man gjøre bruk av mangfoldige tiltak og virkemidler i arbeidet med å lette innvandrerbefolkningens innpass i det norske samfunnet, og det har bare vært rom for å spørre om noen av dem i denne sammenheng. Enkelte av disse tiltakene er allerede innført de fleste steder, andre er kanskje mer på tegnebrettet.

Til denne delen av Integreringsbarometeret har det også kommet inn en del råd til myndighetene i de skriftlige kommentarene, som vi vil gjengi noen av i dette kapittelet.

Myndighetenes arbeid mot diskriminering

Som vi så i kapittel 2 mener mange nordmenn at diskriminering forekommer, men at den er mulig å gjøre noe med. Videre har vi sett i kapittel 4 at ren diskriminering av innvandrere på arbeidsmarkedet grunnet utenlandsk bakgrunn ikke faller i god jord.

Mer enn 1 av 3 mener det passer helt med deres oppfatning at myndighetene bør arbeide mer aktivt mot diskriminering. Legger vi til de som sier dette passer ganske godt, kan vi si at 8 av 10 nordmenn mener myndighetene bør bli mer aktive på området. Men det er ikke like mange som mener lovgivning er veien å gå, selv om et flertall på ca 2 av 3 mener dette er en aktuell problemstilling. 1 av 3 mener lovgivning ikke er noe myndighetene skal benytte for å motvirke diskriminering, og 10 prosent er helt mot lovgivning som tiltak i denne forbindelse.

Diagram 40. Myndighetenes arbeid mot diskriminering.

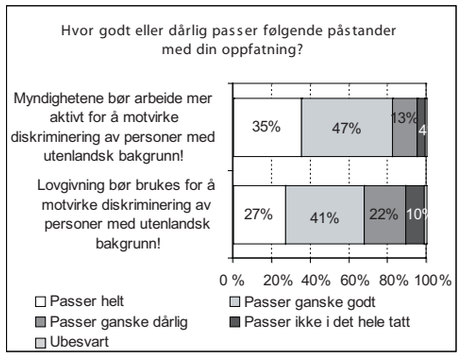

Innvandrere selv og de som ellers har mest kontakt med innvandrere eller bor i områder med relativt mange innvandrere synes i større grad enn andre at myndighetene bør bli mer aktive. Disse er også mer positive enn andre til bruk av lovgivning for å få bukt med diskrimineringen av innvandrere. Ellers er kvinner mer positive til økt innsats fra myndighetenes side, og til bruk av lovgivning som virkemiddel, enn menn. Ufaglærte arbeidere og ansatte i privat sektor er imidlertid mer skeptiske til myndighetenes innsats og bruk av lovgivning mot diskriminering enn andre.

Holdning til bosattes rettigheter og til bruk av språktest før innvilget statsborgerskap

I kapittel 4 behandlet vi spørsmål om troen på og holdningen til likebehandling av nordmenn og innvandrere. Vi fant blant annet at holdningene til likebehandling varierer med hvor utsatt for konkurranse fra innvandrere man er, spesielt på arbeidsmarkedet. I forlengelsen av dette viser diagram 41 svarfordelingen på påstanden om at innvandrere som bor permanent i Norge må gis samme rettigheter som landets egen befolkning. 85 prosent sier påstanden passer ganske godt eller helt med deres oppfatning.

Diagram 41. Innvandrere med permanent bosted i Norge og holdning til deres rettigheter.

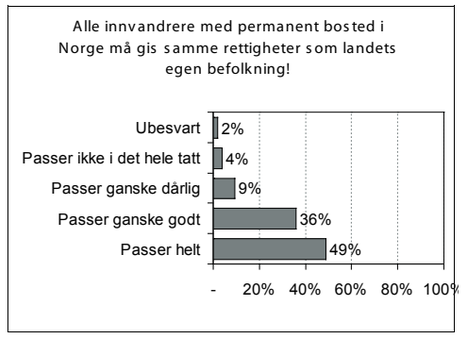

Kvinner er mer positive til like rettigheter enn menn. Ellers er det relativt få forskjeller mellom ulike undergrupper i befolkningen i vurderingen av dette spørsmålet. De som arbeider, og ansatte i privat sektor, trekker opp snittet blant de som sier påstanden passer ganske dårlig, men også i disse gruppene er et klart flertall positive til at innvandrere med permanent bosted i Norge gis de samme rettighetene som landets egen befolkning.

”1) Diskriminering basert på rase, religion eller etnisk bakgrunn må motarbeides uansett borgerskap.
2) Egne borgere skal ha fortrinn med hensyn på borgerrettigheter framfor ikke-borgere.
3) Det skal stilles strenge krav til når en innvandrer kan få norsk borgerskap. Vedkommende skal dokumentere aktiv interesse og vise initiativ til å lære språk, kultur osv.
4) Når en innvandrer først har fått norsk statsborgerskap skal vedkommende behandles som alle andre norske og tilkomme aller rettigheter/plikter.”

Som vi så i kapittel 4, mener et klart flertall av befolkningen at det er viktig med tilegnelse av norsk skikk og bruk blant innvandrere. Flere av kommentarene til undersøkelsen nevner at slik kulturell forståelse bør gå begge veier. Det norske språket vil på mange måter være nøkkelen til utbredelsen av en slik forståelse.

Holdningen til innvandreres tilegning av det norske språket har vi til nå ikke berørt annet enn indirekte, som en forutsetning for å tilegne seg norsk skikk og bruk. Men i forlengelsen av dette, sier et klart flertall på 4 av 5 nordmenn at innvandrere bør bevise sine kunnskaper i norsk gjennom en språktest før de får innvilget statsborgerskap. 1 av 5 sier dette passer dårlig eller ikke i det hele tatt med deres oppfatning.

Diagram 42. Holdning til språktest før innvilget statsborgerskap.

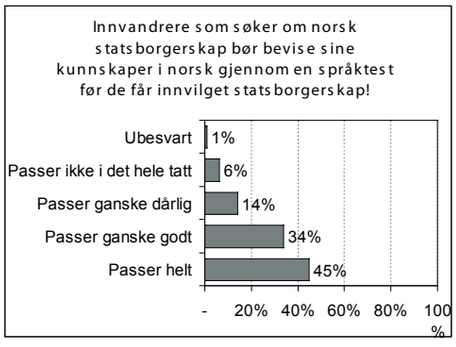

På dette spørsmålet er det faktisk ingen signifikante forskjeller mellom innvandrerne og etniske nordmenn i utvalget. Men pensjonister trekker opp snittet for de som sier utsagnet passer helt med deres oppfatning. Det gjør også ansatte i privat sektor. Menn, eldre og de som bor på Østlandet utenom Oslo er også mer positive til krav om språktest før statsborgerskap innvilges enn andre – sammen med de som ikke har kontakt med eller sjelden/aldri omgås innvandrere selv.

"(...) Innvandrere bør skoleres i norsk språk og norsk lov. De må få klargjort at de fritt kan praktisere sin kultur så langt den ikke strider mot norske lover. Dette må de eksamineres om og bekrefte. Vegrer det seg mot dette, må de bli fortalt at da avskjærer de seg mot norsk statsborgerskap.(...)"

Kommunenes integrering av flyktninger, språkundervisning og seremonier for statsborgerskap

Det er stor aksept i befolkningen for at det er kommunenes ansvar å hjelpe flyktninger til å komme inn i det norske samfunnet. Bare 5 prosent mener det ikke passer i det hele tatt med deres oppfatning at kommunene bør gjøre en innsats for flyktningene. I tillegg er det 10 prosent som sier dette passer ganske dårlig. Men det store flertallet på 84 prosent mener i større eller mindre grad at kommunene bør gjøre en innsats for å legge til rette for integreringen av flyktninger i samfunnet. Diagram 43 viser fordelingen på spørsmålet i befolkningen.

Diagram 43. Kommunenes innsats for flyktninger.

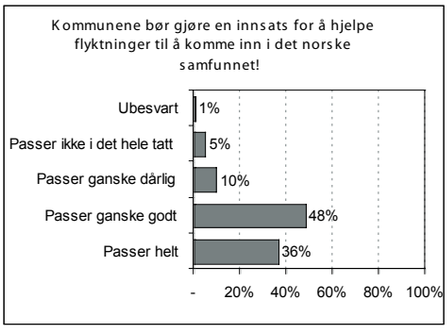

Den positive holdningen til kommunenes innsats øker med nærhet til og kontakt med innvandrere. Kvinner, alle under 40 år og bosatte i Oslo svarer i større grad enn andre at

påstanden om kommunenes innsats passer helt med deres oppfatning. De som selv arbeider eller studerer er mest positive, og pensjonister er mest negative til at kommunene bør gjøre en innsats for å hjelpe flyktinger med integreringen.

Som vi så ovenfor, mener et flertall at myndighetene må kreve avlagt og bestått språktest før det innvilges statsborgerskap. Men før testen, må innvandrerne få hjelp til å lære. Det er tydelig at god undervisning av innvandrerne i norsk er noe som støttes av et stort flertall av befolkningen. Over halve befolkningen sier det passer helt med deres oppfatning at kommunene bør sette av ressurser for å kunne gi nyankomne innvandrere god undervisning i norsk. I tillegg sier mer enn 1 av 3 at dette passer ganske godt med deres oppfatning.

Til sammen kan vi si at 9 av 10 nordmenn vil at kommunene gir nyankomne innvandrere god norskundervisning. Dermed sier et klart mindretall på ca 1 av 10 at dette passer dårlig eller ikke i det hele tatt. Om det er fordi de mener noen andre enn kommunene bør sørge for norskundervisningen eller om det er fordi de mener at innvandrere ikke bør lære seg norsk, skal være usagt. Vi noterer imidlertid at andelen som er negative her er på nivå med andelen med en negativ grunnholdning til innvandring i Norge generelt, jfr kapittel 4.

Diagram 44. Kommunenes ansvar for norskundervisningen.

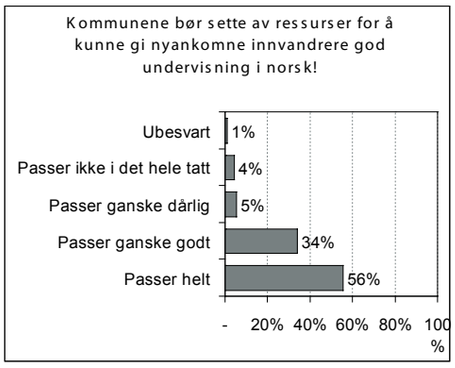

Heller ikke på dette spørsmålet er det vesentlige forskjeller mellom innvandrerne i utvalget og etniske nordmenn. Men vi finner de vanlige forskjellene avhengig av graden av kontakt. De med minst kontakt er mer negative enn andre til påstanden om norskundervisning. Arbeidsløse trekker også opp snittet blant de som er negative til at kommunene skal sette av ressurser til norskopplæring av innvandrere. Det gjør i tillegg menn og de med lavest utdannelse. De som arbeider, kvinner, 25-39 åringene og folk i Oslo er på sin side klart mer positive til bruk av kommunale ressurser på språkundervisning enn andre.

Språkundervisning er én til, men språk*praksis* har vist seg å være en viktig støtte for den mer klasserombaserte norskundervisningen, og i flere av kommentarene nevnes sosial kontakt og inkludering i arbeidslivet som viktig fordi det letter læring av språk. Ett eksempel er sitatet under:

"(...) Familier bør få "fadderfamilier" i kommunen der de blir bosatt. Kommunen må ha opp-læring og lønn til "Fadderfamilier". Det må være krav at de lærer sine barn norsk v/barnehageplass f.eks.(...)"

Innsats for å integrere flyktninger og gi norskundervisning til nyankomne innvandrere har pågått i en årrekke i norske kommuner. Noe som kanskje ikke er like vanlig er avholdelse av statsborger-seremonier en gang i året for å markere at man ønsker innvandrere som har blitt norske statsborgere velkommen. Resultatene viser en viss usikkerhet i befolkningen til hvorvidt dette er en god idé. Over halve befolkningen mener i større eller mindre grad at slike seremonier ikke bør gjennomføres i kommunene. Men ideen har absolutt en viss resonans, med et stort mindretall på 46 prosent som sier påstanden passer ganske godt eller helt med deres oppfatning.

Diagram 45. Statsborgerseremonier i kommunene.

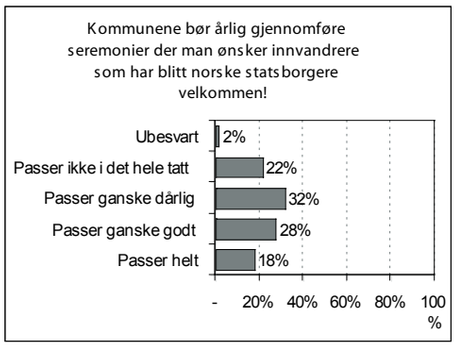

På spørsmålet om statsborgerseremonier er innvandrere utvalget mer positive enn etniske nordmenn, men graden av kontakt med innvandrere skiller ikke, slik som på de fleste andre spørsmål i undersøkelsen. Folk i alderen 25-39 år synes statsborgerseremonier er en dårligere idé enn andre, mens alle over 50 år trekker opp snittet for de som sier påstanden passer helt med deres oppfatning. Forslaget har større resonans i Oslo og på Østlandet for øvrig enn i resten av landet.

Tiltak på arbeidsmarkedet

Som vi var inne på i kapittel 4 er det en positiv holdning blant mange nordmenn til innvandreres innsats i det norske arbeidslivet, og arbeidsmarkedet er en viktig samfunnsarena for deltakelse og integrering av innvandrere.

Nesten 2 av 3 nordmenn er positive til at myndighetene bør gå foran med et godt eksempel og ansette flere personer med utenlandsk bakgrunn. 1 av 3 er av en litt annen oppfatning. Når det gjelder påstanden om at kommunene bør tilby innvandrere praksisplasser er holdningene enda mer positive, med over 4 av 5 som sier dette passer ganske godt eller helt med deres oppfatning.

Diagram 46. Innvandrere i offentlige stillinger og i praksisplasser.

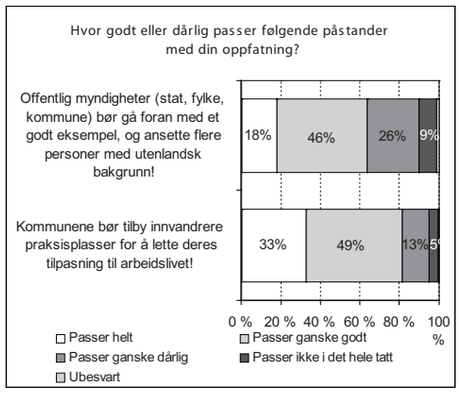

Igjen ser vi en mer negativ holdning avhengig av hvem som eventuelt ville merke konkurransen med innvandrere på arbeidsmarkedet mest. De arbeidsløse er mer negative til tilbudet av praksisplasser til innvandrere enn andre. Det er også ansatte i privat sektor og de som ikke har fagforeningsmedlemskap. Det samme gjelder for spørsmålet om offentlige myndigheter bør ansette flere personer med utenlandsk bakgrunn. Her gir i tillegg resultatene utslag blant ufaglærte arbeidere, med signifikant flere som sier

påstanden ikke passer med deres oppfatning.

”I spørsmål 17 mener jeg at man ikke skal vurdere arbeidspersonale ut i fra etnisk bakgrunn i det hele tatt. KUN om de er kvalifiserte eller ikke. Å ansette flere innvandrere bare fordi de er innvandrere er like idiotisk som å kaste søknadene deres fordi de er innvandrere.”

Avslutning

Det er en klar oppfatning i befolkningen at både statlige og kommunale myndigheter har en viktig rolle å spille i integreringsarbeidet. Det gjelder både i forhold til arbeidet mot diskriminering, i arbeidet med integrering generelt, språkopplæring og inkludering i arbeidslivet.

9 av 10 nordmenn mener kommunene bør tilby nyankomne innvandrere god norskundervisning, og 4 av 5 mener myndighetene bør kreve at innvandrere avlegger og består en språktest før de eventuelt får inn-vilget statsborgerskap. Samtidig sier 4 av 5 at innvandrere som har permanent bosted i landet må gis samme rettigheter som nordmenn, noe som ikke nødvendigvis inkluderer statsborgerskap, men heller ikke utelukker det.
Egne statsborgerskapsseremonier i kommunene er det mer lunkne holdninger til, selv om en del mener det er en god idé.

Når vi spør direkte om det offentlige bør gå foran med et godt eksempel og ansette flere innvandrere eller tilby innvandrere praksisplasser, sier de fleste ”ja”. Men forutsetningen er nok at innvandrerne som ansettes har kvalifikasjoner som passer til stillingen. En ren kvotering av innvandrere på arbeidsmarkedet er det større skepsis til, noe vi viste i kapittel 4 og som også flere av kommentarene til undersøkelsen nevner.

”Det viktigste er at myndighetene har noe å tilby innvandrerne for eksempel jobber. Ikke bare plassere dem på mottakerplasser og ferdig med det. Vi er jo pålagt å ta i mot et visst antall, så det er jo greit. Men dem må få jobbtilbud, for mange sitter kanskje inne med mye kompetanse, og kanskje ståpåvilje. (...)”

Kapittel 6.

Meninger om aktuelle samfunnsspørsmål

Til slutt i denne rapporten vil vi redegjøre for befolkningens holdninger rundt noen aktuelle samfunnsspørsmål som berører innvandrere og integrering i det norske samfunnet.

Vi har stilt spørsmål om omskjæring av jenter, om arrangerte ekteskap og familiegjenforening og om innvandrerkvinners bruk av hodeplagg som dekker håret i ulike situasjoner.

Arrangerte ekteskap

Vi skal ikke gå inn på de ulike sider i debatten om arrangerte ekteskap. Men vi vil nevne at i det offentlige ordskiftet er det gjerne negative konsekvenser og enkeltskjebner som trekkes fram. Debatten har pågått over lengre tid i Norge og med ulik intensitet i perioder. Dette har nok gjort at de fleste har rukket å gjøre seg opp en mening rundt spørsmålet om arrangerte ekteskap. Det ser vi på svarfordelingen i diagram 47 som viser at 54 prosent av befolkningen ikke synes det er positivt i det hele tatt at foreldre med innvandrerbakgrunn engasjerer seg aktivt for å finne en egnet ektefelle for sine barn. I tillegg mener 34 prosent at påstanden om at det er noe positivt i innvandrerforeldres engasjement passer ganske dårlig. Til sammen kan vi si at nærmere 9 av 10 nordmenn er negative til at innvandrerforeldre aktivt bidrar til å finne en egnet ektefelle for sine barn.

Diagram 47. Det er positivt at foreldre med innvandrerbakgrunn engasjerer seg aktivt for å finne en egnet ektefelle for sine barn.

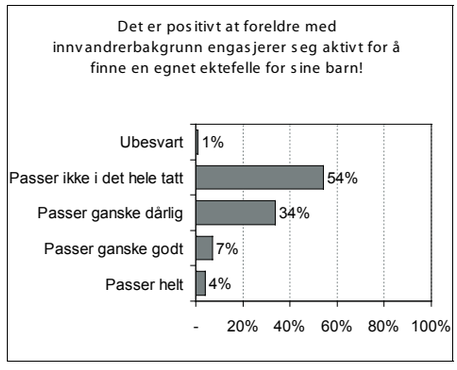

Det er ingen forskjeller mellom innvandrere i utvalget og etniske nordmenn på dette spørsmålet. Besvarelsene varierer heller ikke avhengig av hvor mye kontakt man har med innvandrere, slik det gjør mange andre steder i undersøkelsen. 25-39 åringene, folk i Oslo og de med høyest utdannelse trekker opp snittet blant de som er negative til innvandrerforeldres engasjement rundt valg av barnas ektefelle.

I debatten har det blitt hevdet at det er forskjell på *tvangsekteskap* - der foreldre påtvinger sine barn en part-

ner - og *arrangerte* ekteskap – der foreldre bidrar til å finne en egnet ektefelle til sine barn. Dersom man godtar denne forskjellen, innebærer det i så fall at man kan være *positiv* til arrangerte ekteskap, men samtidig *negativ* til tvangsekteskap blant innvandrere. Diagram 48 viser fordelingen i befolkningen på spørsmålet om skillet mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap. Her er befolkningen mer eller mindre delt i to. Ca 1 av 5 sier påstanden ikke passer i det hele tatt, og ser altså ingen forskjell mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap. På den annen side sier også ca 1 av 5 at påstanden passer helt, og mener altså at det er et skille mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap.

Diagram 48. Forskjell på tvangsekteskap og arrangerte ekteskap.

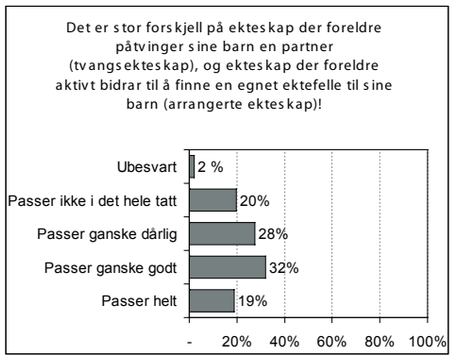

Blant de som mener det er et skille mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, trekker særlig de over 70 år opp snittet. Det gjør også folk på Vestlandet. De med høyest utdannelse ser også denne nyansen i større grad enn andre. Men svarfordelingen på dette spørsmålet blant innvandrere i utvalget er den samme som blant etniske nordmenn. De som ikke omgås innvandrere ser ikke en forskjell mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap i like stor grad som andre.

Vi konkluderer med at selv om mange mener at det er en forskjell mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, er det likevel en overveiende negativ holdning i befolkningen til at foreldre med innvandrerbakgrunn engasjerer seg aktivt for å finne en egnet ektefelle til sine barn.

"Innvandrerungdom bør ikke kunne gifte seg i arrangerte ekteskap med importerte ektefeller før de er godt voksne og klare kan bestemme selv om de vil. Det bør ikke være lett å få gifte seg med importert fetter/kusine.(...)"

Omskjæring

Omskjæring av jenter er forbudt i Norge. I Integreringsbarometeret har vi stilt to spørsmål vedrørende temaet, hvor det ene går på holdningen til å informere, mens det andre går på holdningen til at norske helsestasjoner regelmessig undersøker jenter hvor omskjæring praktiseres.

Det å gi ut informasjon ved ankomst om at omskjæring er skadelig og forbudt er svært lite kontroversielt i befolkningen. Med en slik svarfordeling på spørsmålet som diagram 49 viser, er det bare små forskjeller i vurderingen mellom ulike befolkningsgrupper. Det er noen innvandrere som er negative til slik informasjonsformidling, og de som ikke har kontakt med innvandrere er noe mer negative enn andre. Men også i disse gruppene er det store flertallet positive til utdeling av informasjon om omskjæring ved ankomst av innvandrere fra land hvor omskjæring blir praktisert.

Diagram 49. Holdning til informasjon om omskjæring.

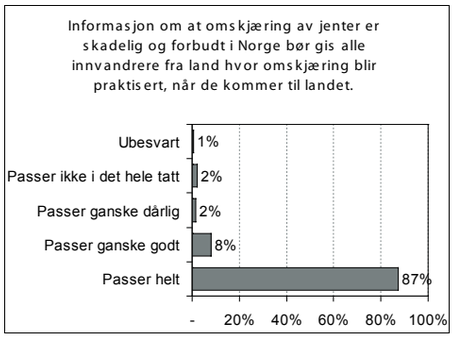

Hvis vi tar dette ett steg videre, fra informasjon til handling, og foreslår kontroll av jenter fra land hvor omskjæring praktiseres ved norske helsestasjoner, er ikke holdningene riktig like positive. Riktignok sier et klart flertall på 4 av 5 at de er positive til et slikt tiltak for å hindre omskjæring av jenter bosatt i Norge. Men 1 av 5 sier påstanden passer dårlig med deres oppfatning.

Diagram 50. Holdning til kontroll av omskjæring ved norske helsestasjoner.

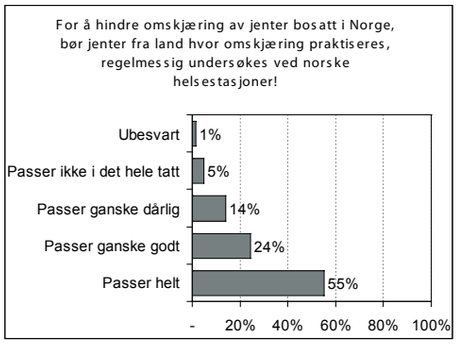

Kvinner er mer mot kontroll av omskjæring ved norske helsestasjoner enn menn. De i alderen 25-39 er også mer skeptiske til forslaget enn andre. Folk bosatt i Oslo trekker snittet opp blant de som sier påstanden ikke passer i det hele tatt med deres oppfatning. Innvandrere i utvalget er klart mer negative til forslaget enn etniske nordmenn, selv om det også blant innvandrere er et flertall som er positive. De som ikke har noen kontakt med innvandrere og/eller ikke har noen innvandrere i sitt boligområde er på sin side mer positive enn andre til forslaget.

Holdninger til bruk av skaut i ulike situasjoner

Muslimske kvinner kan bære skaut i en rekke sammenhenger, og det er ikke gitt at den øvrige befolkningens holdninger til skaut er den samme for alle situasjoner. Vi har spurt om holdingen til bruk av skaut på gate, i arbeidslivet, i skolen og på ID-kort. Hovedtrekket er at det er flere som er mot enn for at muslimske kvinner bærer skaut (hodeplagg som dekker håret). Det gjelder enten det er på ID-kort, i skolen, i arbeidslivet eller på gaten. Videre ser vi en bevegelse i holdningene avhengig av hvor spesifikk situasjonen vi spør om er. Jo mer spesifikk, desto større er motstanden mot at muslimske kvinner bærer skaut.

Generelt er det relativt mange som sier de er verken for eller mot bruk av skaut, noe som kanskje tyder på at spørsmålet ikke virker særlig engasjerende i befolkningen, eller at "verken/eller" er det beste svaralternativet for de som er for kvinners rett til å bruke skaut, men som er usikre på hvor frivillig det er.

Diagram 51. Holdninger til bruk av skaut (hodeplagg som dekker håret).

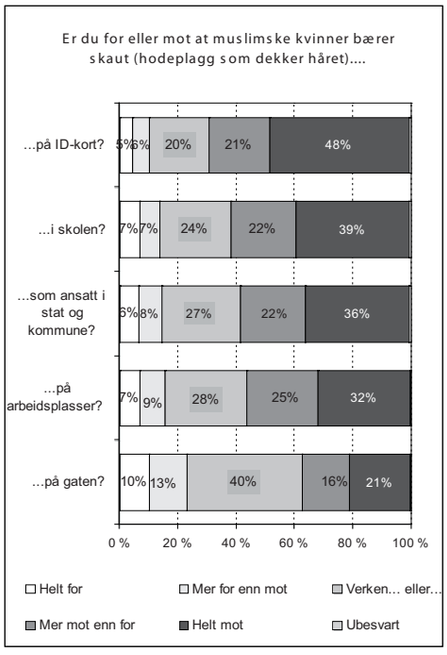

Diagram 51 viser holdningen i den norske befolkningen til muslimske kvinners bruk av skaut – rangert ut fra andelen som er *helt mot* i de ulike situasjonene.

Ytterpunktene i motstanden mot skaut går fra 1 av 5 (21 prosent) som er *helt mot* bæring av skaut på gaten til nær 1 av 2 (48 prosent) som er helt mot bæring av skaut på ID-kort. Ca 1 av 3 (32 prosent) er helt mot bæring av skaut på arbeidsplasser generelt, mens noe flere (36 prosent) er helt mot at ansatte i stat og kommune bærer skaut. Ca 2 av 5 (39 prosent) er helt mot bæring av skaut i skolen.

Vi må kunne si at motstanden mot bæring av skaut er relativt stor i Norge, spesielt på ID-kort og i skolen. Samtidig er den norske befolkningen og den svenske befolkningen forbløffende samstemmige i motstanden mot bæring av skaut. Som i Norge, varierer også motstanden i Sverige fra ca 1 av 5 som er helt mot bruk av skaut på gaten, til ca 1 av 2 som er helt mot bruk av skaut på ID-kort.

Ikke overraskende finner vi nokså store forskjeller mellom innvandrerne i utvalget og etniske nordmenn. For alle situasjoner er det signifikant større andeler blant innvandrerne som er helt for bruk av skaut.
Det går videre et skille mellom de som ikke har noen kontakt med innvandrere (mest mot) og de som kjenner mange og har mye kontakt med innvandrer (mest for). Dette gjelder for alle situasjoner. De med relativt stort innslag av innvandrere i sitt boligområde trekker også opp snittet blant de som er for muslimske kvinners bruk av skaut.

Kvinner generelt er mer positive enn menn, og unge er mer positive enn eldre når det gjelder bruken av skaut i de ulike situasjonene. Oslobefolkningen og de med høyest utdannelse utmerker seg med høyest andeler som er for bruk av hodeplagg som dekker håret blant muslimske kvinner.

Når det gjelder forholdet til arbeidsmarkedet trekker de som selv arbeider snittet opp for de som svarer at de verken er for eller mot bruken av skaut. Arbeidstakere virker altså enda mindre opptatt av spørsmålet om bruk av skaut enn andre. Men pensjonister trekker opp snittet blant de som er mest mot bruk av skaut i de ulike situasjonene. Ansatte i privat sektor er gjennomgående mer negative til bruken av skaut enn andre, mens særlig for bruken på arbeidsplasser og som ansatt i stat og kommune trekker kommunalt og statlig ansatte selv snittet klart opp blant de mest positive.

Familiegjenforening
Vi skal avslutte årets Integrerings-barometer med å se nærmere på holdningene til familiegjenforening. Familiegjenforening kan gi grunnlag for opphold, og som det fremgår av diagram 52 støtter et flertall i befolkningen dette. 31 prosent sier at påstanden "Flyktninger som er bosatt i Norge bør gjenforenes med sin familie ved at deres ektefelle og mindreårige barn også får komme hit" passer helt med deres oppfatning. I tillegg sier 39 prosent at det passer ganske godt. Til sammen er det altså 70 prosent som er positive til innvandring på grunnlag av familiegjenforening. På den andre siden er det til sammen 29 prosent som er negative, og 14 prosent som sier påstanden ikke passer i det hele tatt.

Diagram 52. Holdninger til familiegjenforening.

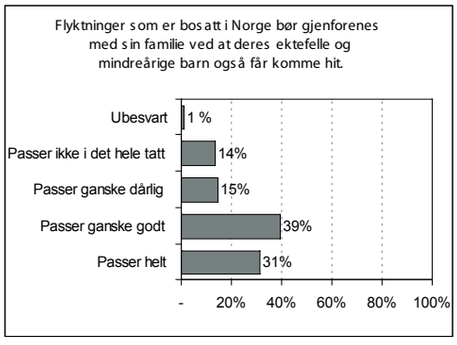

Familiegjenforening som grunnlag for opphold i Norge møter størst motstand blant de som ikke har kontakt med innvandrere selv, og de som sjelden eller aldri omgås innvandrere. Menn er mer negative enn kvinner til familiegjenforening. Personer over 70 år trekker opp snittet blant de som er mest negative, sammen med de med lav utdannelse. På den andre siden trekker innvandrere selv og de med kontakt med flere enn ti innvandrere opp snittet blant de som sier utsagnet passer helt. Det gjør også kvinner og de mellom 55 og 69 år. De som arbeider, funksjonærer i lavere og høyere stillinger og ansatte i kommunal sektor er mer positive til familiegjenforening enn andre.

Avslutning
I dette kapittelet har vi sett at de fleste nordmenn er skeptiske til innvandrerforeldres aktive engasjement for å finne ektefelle for sine barn. Mange nordmenn skiller ikke mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, og dette kan nok være noe av forklaringen til motstanden, men ikke hele.

Nesten alle er positive til at innvandrere gis informasjon ved ankomst om Norges syn på og lovregler mot omskjæring av kvinner. Ikke like mange er positive til forslaget om kontroll på norske helsestasjoner for å hindre omskjæring, men også her mener et flertall i befolkningen at forslaget passer med deres oppfatning.

Motstanden i Norge mot bruk av skaut er relativt stor, men på linje med motstanden i Sverige. Særlig på ID-kort og i skolen er det mange nordmenn som er mot muslimske kvinners bruk av skaut. Motstanden mot bruk av skaut på gaten er ikke like stor som motstanden mot bruk av skaut i arbeidslivet.

Som vi har sett støtter et flertall i befolkningen at familiegjenforening gir grunnlag for opphold i Norge.

Kapittel 7.

Integreringsbarometeret 2005 oppsummert.

Hovedinntrykket fra Integreringsbarometeret 2005 er at innvandring og integrering er noe som engasjerer befolkningen mer enn størrelsen på samfunnsområdet skulle tilsi.

Problemstillingene rundt integrering er ofte av en slik art at det er vanskelig å svare kategorisk på spørsmålene vi har stilt, noe også mange av deltakerne i undersøkelsen har gitt uttrykk for i sine skriftlige kommentarer. Men gjennom spørsmålene i Integreringsbarometeret har vi tatt temperaturen på befolkningens holdninger til integrering i 2005.

Hvis det har vært en forestilling om at økt kontakt mellom innvandrere og øvrig befolkning øker forståelsen og bedrer integreringen, kan den langt på vei bekreftes gjennom resultatene i Integreringsbarometeret 2005. Positiviteten til innvandrere, integrering og mangfold øker med kontakten med innvandrere. Signifikante forskjeller avhengig av graden av kontakt med innvandrere er noe som gjennomsyrer hele datamaterialet.

Myndighetene kan regne med drahjelp…

Vi fant at det er flere som er negative enn positive til hvordan integreringen fungerer i Norge i dag. Mange nordmenn mener også at det er vanskelig for innvandrere å komme inn i det norske samfunnet. Noe av årsakene til dette ligger nok i graden av rasisme og spesielt diskriminering i det norske samfunnet.

Rasisme forekommer i Norge, uten at folk flest vil kalle det norske samfunnet rasistisk. Rasismen kommer først og fremst til uttrykk gjennom krenkende kommentarer, og ikke like mye gjennom krenkende handlinger. Innvandrere selv, og andre med relativt hyppig kontakt med innvandrere, opplever samfunnet som mer rasistisk enn gjennomsnittet av befolkningen. Nesten alle de skriftlige kommentarene til undersøkelsen som omhandler rasisme, påpeker dessuten at rasismen går to veier, og at både innvandrere og nordmenn er avsendere av rasisme.

Selv om relativt få har vært vitne til diskriminering i 2005, er det liten tvil blant folk flest om at innvandrere diskrimineres i Norge. De fleste mener samtidig at det er mulig å motarbeide diskrimineringen av innvandrere.
Myndighetene bør ta ansvaret og spille en mer aktiv rolle for å imøtegå

diskriminering av innvandrere sier mange.

Men myndighetene kan regne med drahjelp fra mange nordmenn i integreringsarbeidet. Store deler av befolkningen sier at de kunne tenke seg å bidra til å fremme integrering av innvandrere i det norske samfunnet. Viljen til personlig innsats for integreringen er størst der skoen trykker mest; blant innvandrere selv, og blant de deler av befolkningen ellers som har mest kontakt med innvandrere. Ellers er viljen til å bidra størst når det gjelder innvandrende barn og unge.

Selv om rasisme forekommer og innvandrere blir diskriminert i Norge, er det en åpenhet i den norske befolkningen med tanke på å motarbeide diskrimineringen og rasismen og å bidra til å lette integreringen. Denne viljen er større enn man skulle tro ut fra folks vektlegging av integrering som samfunnsområde.

...men også motstand

Men medaljen er ikke uten bakside. Vi fant at ca 10 prosent av befolkningen kan sies å være meget skeptiske til innvandrere i Norge. I tillegg fant vi at ca 20 prosent er mer negative enn positive til mange av de forholdene Integreringsbarometeret kartlegger. Gruppa med størst fremmedskepsis preges på den ene side av eldre og pensjonister. På den andre siden preges gruppen også av ufaglærte arbeidere, de uten fagforenings-medlemskap og ansatte i privat sektor. De som har liten eller ingen kontakt med innvandrere og få eller ingen innvandrere i sitt boligområde er også overrepresentert blant de med størst fremmedskepsis.

De som på den annen side preger gruppen som er mest *positive* til innvandrere er kvinner, de som arbeider i funksjonærstillinger og arbeidstakere i kommunal sektor. Folk i Oslo er generelt mer positive til integrering og innvandrere enn ellers i landet, og de med høy utdanning og høy inntekt er også overrepresentert i denne gruppen.

Mangfold innenfor rammene av norsk skikk og bruk

De aller fleste nordmenn synes det er viktig at innvandrere tar til seg norsk skikk og bruk. Samtidig har flertallet en positiv holdning til mangfold og innvandreres bidrag i det norske samfunnet. Det er likevel noen som nok vil foretrekke at innvandrere blir så like nordmenn som mulig. Norsk skikk og bruk bør altså ligge til grunn for integreringsarbeidet, og som grunnlag for det mangfoldet innvandrere ellers kan bidra med i det norske samfunnet.

Skepsis til likebehandling fra konkurranseutsatte grupper

Det er klare tegn i materialet på at de befolkningsgruppene som er mest utsatt for "konkurranse" fra innvandrere, på arbeidsmarkedet, boligmarkedet og ift. støtteordninger, samtidig er de som er mest skeptiske til integrering og likebehandling mellom innvandrere og nordmenn ellers. Det dreier seg om pensjonister, arbeidsløse, ufaglærte arbeidere, folk i privat sektor og de uten fagforeningsmedlemskap.

Stort sett finner vi likevel positive holdninger i befolkningen når det gjelder innvandreres integrering i arbeidslivet, særlig når det gjelder holdningen til innvandrernes innsats, og motstanden mot arbeidsgiveres diskriminering av innvandrere. Men ønsket om integrering bør ikke være det eneste kriterium for å ansette innvandrere, verken i private bedrif-

ter eller i stat eller kommune. Det er også viktig å ta hensyn til innvandreres kvalifikasjoner og legge til rette for kvalifisering av innvandrere for å lette deres innpass i arbeidslivet.

Nordmenns forhold til muslimer preges av usikkerhet og skepsis

De med en positiv grunnholdning til Islam og muslimer er i mindretall i Norge. Det ligger nok en skepsis til det ukjente bak negative holdninger til Islam og muslimer hos mange nordmenn. Mange føler de har lite kunnskap om Islam og dermed hvor mange konfliktpunkter det egentlig finnes mellom den muslimske kulturen og de "grunnleggende verdier" i det norske samfunn. Halve befolkningen er mer eller mindre negative til bygging av moskéer og til å støtte utøvelsen av Islam i Norge.

De fleste nordmenn er skeptiske til innvandrerforeldres aktive engasjement for å finne ektefelle for sine barn. Mange nordmenn skiller ikke mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap. Det er støtte i befolkningen for tiltak for å hindre omskjæring av jenter fra muslimske land som praktiserer dette. Motstanden i Norge mot muslimske kvinners bruk av skaut er relativt stor, særlig på ID-kort og i skolen, og på linje med motstanden i Sverige.

Myndighetenes viktigste oppgaver

Det er en klar oppfatning i befolkningen at statlige og kommunale myndigheter har en viktig rolle å spille i integreringsarbeidet. Det gjelder både i forhold til arbeide mot diskriminering, i arbeide med integrering generelt, for språkopplæring og for inkludering i arbeidslivet.

9 av 10 nordmenn mener kommunene bør tilby innvandrere god norskundervisning når de kommer til landet. 4 av 5 nordmenn mener myndighetene bør kreve at innvandrere avlegger og består en språktest før de eventuelt får innvilget statsborgerskap.

Når vi spør direkte om det offentlige bør gå foran med et godt eksempel og ansette flere innvandrere eller tilby innvandrere praksisplasser, sier de fleste "ja". Men forutsetningen er at innvandrerne som ansettes har kvalifikasjoner som passer til stillingen. En ren kvotering av innvandrere på arbeidsmarkedet er det nok større skepsis til.

Det som står igjen som myndighetenes viktigste oppgaver i integreringsarbeidet i følge folk flest, er arbeidet mot diskriminering, tilby god språkopplæring og lette innpass for innvandrere i arbeidslivet.

Gjennom hele denne rapporten har vi tatt inn sitater fra deltakerne i undersøkelsen som forhåpentligvis har bidratt til innsikten i befolkningens forhold til innvandrere og integrering i Norge. Vi avslutter dette første "Integreringsbarometeret" i 2005 ved å minne om at de problemstillinger som myndighetene i dag står overfor har andre opplevd tidligere, noe vi får innblikk i gjennom følgende sitat:

"Jeg ble fristet over evne til å fortelle litt om mitt personlige arbeid for bla de aller første pakistanere som kom til Norge på 70-tallet. I all hast ble det opprettet et krisekontor for dem. Som daglig leder for NNN var jeg så heldig å kunne ta imot 2 unge menn, de fikk jobb og hvert sitt værelse. Det skal innrømmes at det ikke var uten problemer overfor andre ansatte, men vi lykkes! Har lyst til å nevne at vi

hadde et strykerom i tilknytning til kjøkkenet og der fikk de plass for sine BØNNETEPPER.
I samtaler ble "partene" fornøyde med denne løsningen, med respekt for hverandre. (...)
- Tusen takk for at jeg fikk være med på spørsmålene her..."

Kilder:
Data og skriftlige kommentarer fra IMDI / MMI Univeros undersøkelse "Integreringsbarometeret 2005".

Integrationsverket (2005): "Integrationsbarometer 2004. En rapport om allmänhetens inställning til integration, mångfald och diskriminering 2003 och 2004". Norrköping.

© Integrerings- og mangfoldsdirektoratet 2006
ISBN -10: 82-92757-01-5
Omslagsdesign: Josef Leupi
Omslagsfoto: Kamran Karimi
Trykk: Offset Forum